

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper

Toleransens diskriminerande effekt

Hur identitetskategorier får betydelse i ett
informationsmaterial utgivet av HomO år 2008

Självständigt arbete för magisterexamen
i Genusvetenskap, 15hp
Sara Gagnesjö

Handledare: Berit Larsson

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker hur skillnader mellan kategorierna "heterosexuell" "bisexuell" och "homosexuell" konstrueras i ett informationsmaterial riktat till elever och lärare. Med utgångspunkt i diskursteoretikerna Laclau och Mouffes begrepp *ekvivalens* och *differens* analyseras vilka betydelser som kategorierna tillskrivs. Analysen visar hierarkiska strukturer mellan kategorierna som utgörs av en hetero/homo- dikotomi som ger form åt en heteronormativ diskurs. Resultaten diskuteras i relation till Braidottis nomadiska subjekt och avslöjar en syn på subjektet som statiskt.

Nyckelord: diskursteori, ekvivalenskedjor, identitetskategorier, språk, makt, skillnad, subjekt, sexualitet, performativitet, heteronormativitet.

Innehåll

DEL 1. RÅDANDE MAKTBALANSER OCH DISKURSTEORI.....	5
<i>Om vad som gör maktstrukturer svåra att förändra</i>	
1. Inledning.....	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Bakgrund.....	6
1.3 Syfte.....	8
1.4 Reflektion över positionering och ämnets relevans.....	9
1.5 Avgränsning.....	10
1.6 Disposition.....	10
2 Teoretisk plattform och tidigare forskning.....	12
2.1 Kategorier som sociala och språkliga konstruktioner.....	12
2.2 Queerteori.....	16
2.3 Hur makt upprätthålls.....	18
2.4 Diskursteori.....	20
2.4.1 Diskurs.....	21
Subjektspositioner.....	22
Antagonism.....	23
3. Material och metod.....	24
3.1 Material.....	24
3.1.1 Materialurval.....	24
3.1.2 Materialets utformning.....	25
3.2 Metod.....	26
3.2.1 Element och moment.....	26
3.2.2 Nod och flytande signifikant.....	27
3.2.3 Ekvivalens och differens.....	28
3.2.4 Genomförande.....	28

DEL 2. IDENTITETSKATEGORIER OCH KONSTRUKTION AV HIERARKI.. 30

Om hur materialet konstruerar skillnad

4. Identitetskategorier i materialet och dess betydelser	30
4.1. Identitetskategorier i materialet	30
4.1.2 "Homo-" som nod	31
4.2 Ekvivalenskedjor	32
4.2.1 Momentet "homo- och bisexuell/-"	33
4.2.2 Momentet "homosexuell/-"	37
4.2.3 Momentet "heterosexuell/-"	40
4.3 Olika lika rättigheter	43
4.4 Upprätthållandet av en hetero/homo - dikotomi	45
4.5 Konstruktion av skillnad	46

DEL 3. DISKURSER KRING SEXUALITET OCH SPRÅK SOM MÖJLIGHET 48

Om språkets begränsning och gränslöshet

5. Diskurser runt kategorierna	48
5.1 "Heterosexualitet" som norm	48
5.1.2 Sexualitet (och kön) som statistiskt	49
5.1.3 Sexualitet som kunskapsområde	50
5.2 Slutsats	50
6. Slutdiskussion	52
6.1 Språket som begränsande för individen	52
6.2 Återskapande av skillnader	53
6.3 Språket - plats för förändring	55
6.4 Hur bör en broschyr se ut istället?	55
6.5 Förslag till vidare forskning	56

Del 1. Rådande maktbalanser och diskursteori

Om vad som gör maktstrukturer svåra att förändra

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I oktober 2010 presenterar Knopp & Kropp i tidningen Kamratposten en undersökning med temat "identitet och sexualitet". 4617 unga i åldern 9-14 år uttrycker "negativa attityder till homosexuella" efter att ha svarat på frågan "Vad tycker folk i din närhet om homosexuella (alltså människor som blir kära i någon av samma kön)?"

60 procent av killarna (och 43 procent av tjejerna) uppger att deras kompisar ofta är negativa till homosexuella. Totalt 54 procent svarar att ord som "bög" och "lebb" ofta används som nedsättande tillmälen.¹

Detta resultat nådde mig via Sveriges Televisions *Rapport* mitt uppe i arbetet med föreliggande uppsats och aktualiserade några, för uppsatsen, centrala tankar kring språk och identitet. En tanke som föll över mig i mottagandet av denna nyhet var att den grupp människor som omnämns med uttrycket "homosexuella" inkluderar mig själv, vilken i sin tur frambringade en märklig känsla av ett objektifierat jag. Förutom glappet mellan hur individer uppfattas av samhället och egen självuppfattning belyser detta hur språkliga uttryck bestämmer möjligheten till identifikation.

¹ Kamratpostens pressmeddelande 2010-10-01

Jag ser ett stort behov av att undersöka hur kategorier för sexualitet ges betydelse i språket och vilka maktstrukturer det ger uttryck för. Språket påverkar vår syn på verkligheten och därmed hur samhället formas. I denna uppsats ska jag därför med hjälp av diskursteoretisk analys undersöka användningen av beteckningar för sexualitet i en skrift utarbetad av den statliga myndigheten HomO² som riktas till elever och lärare.

1.2 Bakgrund

Den röda tråden genom mina studier i genusvetenskap har virat ihop begrepp som språk, identitet, subjekt och gjort långa uppehåll i "teoretiska spindelnät."³ För att jag ska kunna formulera mig själv krävs ett föränderligt språk. I synnerhet då jag förstår subjektet som flytande, i ständig utveckling och förändring. Visst är vårt språk komplext på så sätt att vi enkelt kan skapa nya ord, men vi måste bli förstådda av andra. Detta verkar leda till att vi, språkets komplexitet till trots, fastnar i kategorier med en ofta redan överenskommen betydelse. Vill jag definiera mig som "kvinna", finns en mängd föreställningar kring hur jag bör vara. Skulle jag beskriva mig själv som "lesbisk" tillskrivs jag säkerligen egenskaper som inte överensstämmer med min självuppfattning. Jag kan jämväl nöja mig med att säga att jag är Sara, men även denna tillsynes personliga beteckning ingår i en diskurs som skiljer flicknamn från pojknamn och placerar mig som feminin. Att kort och gott benämna mig som "homosexuell" känns också det instängt och begränsar hela mitt jag till att definieras utifrån det kön, den jag begär, har. Det finns alltså ingen kategori som jag känner mig totalt hemma i. För att parafrasera den feministiska teoretikern Luce Irigaray känner jag mig "språkligt hemlös."

Benämningarna är alltså redan fyllda med innebörder som är svåra att luckra upp. Jag kan förvisso konstruera nya bokstavskombinationer för att hitta just det sätt på vilket jag vill definiera mig, men hur påhittig jag än är, utgörs min referensram alltid av språket. Detta språk som kan ses som en produkt av alla människor som lever och har

² Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning.

³ Jag hänstftar här till Cathrine Egeland's artikel "Feminismen i feministisk vetenskapsteori – reflektioner över betydelse och meningsproduktion i feministisk teori och könsforskning" (2010;192) där hon beskriver "den poststrukturalistiska feministen" som "fångad i en teoretisk spindelväv."

levt. Jag kan ifrågasätta språket, men alltid med samma språk som enda verktyg. Mitt tänkande är på så sätt rotat i språket, då jag inte kan tänka eller prata utanför de inlärdade orden. För att bli förstådd av andra måste jag använda de ord som redan har tillskrivits betydelse; detta gäller såväl kroppsspråk som det verbala språket.

Den språkliga begränsningen till trots skapar vi benämningar för att beskriva oss själva och försöker luckra upp identifikationsmöjligheterna. *Queer* är ett exempel på uttryck som tagits till i syfte att vidga språket. Det verkar dock finnas en tendens till att nya begrepp blir placerade i motsatsförhållande till andra redan existerande benämningar, en förklaring kan vara att vi söker efter betydelser inom den språkliga referensramen. Att identitetskategorier lutar åt att ingå i en dikotomirelation beror även, tror jag, på ett omedvetet dikotomitänkande. Detta tänkande tar sig följaktligen uttryck i språket. Det finns även en benägenhet att en hierarkisk relation uppstår mellan begreppspar som till exempel "heterosexuell" – "homosexuell". Min tes är att denna asymmetri finns dold i språket och att den upprätthålls omedvetet med hjälp av språket.

Identitetskategorier verkar inte bara foga in vår identitet i ett språkligt "antingen eller", de förutsätter också att vi *är* något och fast kan bestämmas. Vi *är* exempelvis "heterosexuella", "bisexuella" eller "transsexuella". I enlighet med diskursteoretikerna Chantal Mouffe och Ernesto Laclau, utgår jag ifrån att dessa språkliga teckens betydelse egentligen inte är fasta utan föränderliga. De är kontingenta och kunde lika gärna kunna vara på ett annat sätt. Var gång tecken används i en speciell betydelse befästs denna betydelse. Jag anser därför att det är viktigt att analysera vilka språkliga asymmetrier som förekommer mellan grupper och identiteter och härigenom synliggöra hur betydelser skapas och upprätthålls. Jag grundar min åsikt på filosofen Ludwig Wittgensteins teori att betydelsen finns i användningen och inte i uppslagsverket⁴, och att orden runt begreppet är där för att fastställa betydelser. Ett ord får alltså sin betydelse av de ord som det omges av och placeras på så sätt i ett sammanhang. Detta kan liknas vid det som Wittgenstein kallar *språkspel*.⁵ Det är ur detta perspektiv som jag vill göra konstruktionen av skillnad mellan identitetskategorier gällande.

⁴ Jfr Wittgenstein (1996[1953] §43): "Ett ords betydelse är dess användning i språket"

⁵ Wittgenstein (1996[1953] §:7)

Föreliggande uppsats intresserar sig alltså för relationen mellan de tecken som i vårt språk även omnämns som "identitetskategorier", för hur dessa upprätthålls och reproduceras samt för vilka betydelser de tillskrivs. Utgångspunkten är en kritisk syn på språk som normerande och exkluderande. Språket betraktas som ett ideologiskt instrument som förmedlar mening och sätter gränser för hur vi kan formulera verkligheten och oss själva. De poststrukturalistiska tankebanorna där det finns en "skepsis mot den traditionella vetenskapens tro på en objektiv och observerbar universell sanning"⁶ utgör en övergripande ram runt uppsatsen.

1.3 Syfte

Det huvudsakliga syftet med denna uppsats är att undersöka hur skillnader mellan identitetskategorier som "homosexuell", "heterosexuell" eller "bisexuell" konstrueras. Uppsatsen avser fokusera på hur identitetskategorier tillskrivs betydelser, vilka dessa är, samt vilka diskurser som härigenom upprätthålls. Syftet är därigenom även att blotta hur dessa föreställningar styrker hegemoniska förhållanden mellan identiteter och vilka konsekvenser detta kan ha för den enskilde individen som subjekt.

Frågeställningar:

- Hur värderas skillnad mellan identitetskategorier? Hur bidrar detta till att skapa hierarki mellan identitetskategorier?
- Vilka betydelser tillskrivs identitetskategorier i materialet? Vilka diskurser kring sexualitet konstrueras i materialet? Vilka konsekvenser har dessa diskurser för individens identifikationsmöjligheter?

⁶ Ambjörnsson (2006:41)

1.4 Reflektion över positionering och ämnets relevans

I rollen som forskare kan jag välja att lyfta fram vissa företeelser och därmed medverka till att andra tystas ned. Jag väljer alltså det jag tycker är mest intressant och detta val baseras på mina erfarenheter. På detta sätt befinner jag mig i en maktposition: min tolkning och min historia styr hur uppsatsen formas, hur materialet väljs ut, vilka frågor som ställs till detta, vilka tolkningar som görs samt hur resultatet kommer att se ut. Detta allrådande bestämmande omnämner vetenskapshistorikern Donna Haraway som "gudatricket"⁷ och för att undvika detta är det viktigt att vi reflekterar över oss själva som kunskapsproducenter. Enligt Haraway existerar ingen objektiv kunskap, och att som forskare reflektera kring sin egen position samt de val som denna medför innebär att forskaren förhåller sig kritisk till det som Haraway omnämner som "situerad kunskap."⁸ Haraway använder begreppet *att se*, vilket dels syftar till det optiska seendet, dels till positioneringen och menar att "seendet alltid är en fråga som gäller makten att se."⁹

Resultatet bygger på mina tolkningar och indirekt på mitt sätt att tolka verkligheten. Mina förkunskaper kan till exempel forma hur jag väljer en metod och vad jag väljer för material vilket i sin tur formar mitt resultat. Det finns inte en enda sanning och verkligheten ter sig på ett sätt för mig och på ett annat sätt för en annan. Detta betyder inte att jag menar att vi inte har någon gemensam verklighet, utan understryker att vi bör göra oss medvetna om att var och en har en inverkan på verkligheten. Det är av betydelse att jag är, eller uppfattas som "kvinna" "icke- heterosexuell" och "svensk." Det är utifrån dessa positioner som jag ser och tolkar min omgivning på ett annat sätt än om jag varit "heterosexuell man" eller en "homosexuell kvinna" bosatt i Riga.

Under skrivandets gång har jag betvivlat ämnets relevans och ifrågasatt att jag i skrivandet befinner mig inom ramen för ett "västerländskt" samhälle. Jag har nu lämnat dessa tvivel och anser att var och en måste utgå ifrån sina egna strävanden och inte tala för någon annan. Jag lyfter fram tanken för att understryka att vissa röster får höras och andras inte.¹⁰ Det är också viktigt att understryka att jag i uppsatsen använt språkliga identitetskategorier som "homosexuell" eller "bisexuell" trots att jag ger dem kritik.

⁷ Haraway (2008[1991]:235)

⁸ Haraway (2008[1991]:233, 243)

⁹ Ibid. s. 231

¹⁰ Jag anspelar här på Gayatri Spivaks essä "Can the subaltern speak?" där hon kritiserar Foucault och Deleuze för att ta sin position för given och tror sig veta vad de subalternerna har för intressen.

Detta gör mig delaktig i konstruerandet av dessa kategoriers betydelse. Genom att skriva dem, reproducerar jag dem. Även om jag intar en roll med tolkningsföreträdare, är jag också ett diskursivt subjekt, rotad i språket. Jag är beroende av de begrepp som finns för att göra mig förstådd. Jag är nödd till att ändå använda kategorierna för att reflektera kring deras betydelse i materialet. Däremot tillskriver jag inte kategorierna givna betydelser eller egenskaper. Eftersom jag anser att dessa kategorier är konstruktioner, kommer tecken som betecknar identitetskategorier skrivas mellan citattecken.

1.5 Avgränsning

Den teoretiska resa som jag genom arbetet med denna uppsats har företagit har gjorts på många avstickare utanför fältets gränser, bland annat in i Gilles Deleuzes och Wittgensteins filosofi. Denna uppsats hade kunnat bli hur djup som helst, men jag har valt att stanna vid den tolkning av filosofierna som tillhandahålls av de feministiska teoretikerna i uppsatsen.

Jag kommer i uppsatsen begränsa mig till de identitetskategorier som konstruerats med sexualitet som grund. Andra benämningar som kan utgöra identitetsunderlag för människor som till exempel "flata" eller "böj" har lämnats därhän, dels då de inte återfinns i materialet och dels för att jag anser dem mer förankrade i talspråk än i formell text.

Det kommer inte att göras någon analys av de bilder som återfinns i materialet, utan undersökningen kommer begränsas till det skrivna språket i broschyren. Användandet av begreppet "språk" begränsas alltså i uppsatsen till verbalt språk och utesluter därmed övriga språkliga uttrycksformer så som bilder eller andra icke-verbala språkliga medel så som kroppsspråk.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre huvuddelar. Den inledande delen "Rådande maktobalanser och diskursteori - Om vad som gör maktobalanser svåra att förändra" har för syfte att inrama hur maktobalanser tar sig uttryck i samhället. Under rubriken "Teoretisk plattform och tidigare forskning" redogör jag för de teorier och den forskning som behandlar denna maktobalans. En utgångspunkt för denna första del är att språket

fungerar som konservator för makt. I avsnittet ”Material och metod” presenterar jag kort materialet som består av skriften *Öppna! – Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning* utgiven av HomO, för att sedan presentera de diskursteoretiska analysverktyg som jag i nästkommande del angriper texten med.

Uppsatsens andra del ”identitetskategorier och konstruktion av hierarki – om hur materialet konstruerar skillnad” inbegriper analysen. I avsnittet ”Identitetskategorier i materialet och dess betydelser” redogör jag för vilka identitetskategorier som förekommer i materialet och hur dessa tillskrivs betydelse. Under rubrikerna ”upprätthållandet av en hetero/homo – dikotomi” och ”konstruktion av skillnad” summeras och diskuteras resultaten i ekvivalenskedjorna.

I uppsatsens tredje och avslutande del ”Diskurser kring sexualitet och språk som möjlighet – om språkets begränsning och gränslöshet” presenteras och diskuteras resultaten av analysen. Avsnittet ”Diskurser runt kategorierna” redogör för de diskursiva formeringar som tar sig uttryck i analysen. Härnäst följer en diskussion kring resultaten och förslag på vidare forskning i ämnet.

2 Teoretisk plattform och tidigare forskning

Detta avsnitt kommer att inriktas på de teoretiska resonemang som uppsatsen lutar sig emot. Inledningsvis presenteras de teoretiker som bistått med att forma mitt tänkande och på så sätt bidragit till att jag har börjat fundera över de frågor som utgör grunden för uppsatsen. Huvudtemat för denna teoretiska del av uppsatsen är maktobalans. Det som jag här kallar ”teoretisk plattform” tar sin början i skillnaden mellan de två kategorierna ”kvinna” och ”man.” Jag uppfattar dessa konstruktioner som elementära för kategorier baserade på sexualitet och har därför sett det som en lämplig början. Här presenteras också Rosi Braidottis tredimensionella förståelse av skillnadsbegreppet och figurationen för detta, det nomadiska subjektet. Vidare under rubriken ”Queerteori” presenteras tidigare forskning inom fältet. Härnäst följer ett avsnitt kring hur makt upprätthålls. Detta diskuteras bland annat med utgångspunkt i begreppen *interpellation* och *performativitet*. En implicit fråga här är: Vad är det som gör att de språkliga strukturerna är så svåra att förändra? I avsnittet ”Diskursteori” presenteras de teoretiska analysverktygen *diskurs*, *subjektsposition* och *antagonism*.

2.1 Kategorier som sociala och språkliga konstruktioner

Antagandet att en hierarkisk ordning mellan identitetskategorier konstrueras i språket och tar sig uttryck i verkligheten är en grundläggande teoretisk utgångspunkt i feministisk teoribildning, som riktar fokus på uppdelningen i kategorierna ”kvinna” och ”man”. Frågan ”vad är en kvinna?”¹¹ som filosofen Simone de Beauvoir ställer i *Det andra könet* kan ses som en början på en feministisk inriktad forskning som fokuserar på den sociala konstruktionen av ”kvinna” och ”man.” Enligt teoretikern Monique

¹¹ Beauvoir (2002[1949];23)

Wittig är kategorierna "man" och "kvinna" inte givna av naturen, utan fyller en politisk funktion.¹² Wittig menar att språket ständigt formar denna dualistiska tanke. I likhet med min egen utgångspunkt, menar Wittig att parallellt med att dikotomin manifesteras i språket, dröjer den sig också kvar i samhället.¹³ Detta är också en förutsättning hos Salla Peltonen som menar att "Varje gång vi talar om kvinnor, män eller om könsskillnad skapar vi också betydelser om kvinnligt och manligt."¹⁴ I likhet med Peltonen anser jag att könskategorierna ska "förstås som i första hand politiska, som framställs som naturliga men som i själva verket är delar av ett ideologiskt, ekonomiskt och kulturellt system."¹⁵

Maktobalansen mellan kategorierna "kvinna" och "man" som reproduceras i språket behandlas också av Irigaray som utgår ifrån att språket är fallogocentriskt och tillskriver kvinnor sexuell, social och diskursiv hemlöshet.¹⁶ Irigaray tillhör den teoretiska inriktningen *sexual difference*¹⁷ som "utgår ifrån att vår självförståelse uppstår utifrån en grundläggande skillnad som är könad, 'det manliga' och 'det kvinnliga', och som är hierarkisk."¹⁸ Enligt Irigaray är frågan om könad identitet en av de viktigaste i vår tid."¹⁹

Sexual difference conditions language and is conditioned by it [...] they [women] are excluded and denied by the patriarchal linguistic order"²⁰

Då indelningen i biologiska kön berör språkets gränser och markerar gränsen för vår verklighet, kan könsskillnaden ses som en av vår tids viktigaste filosofiska fråga, menar även teoretikern Braidotti.²¹ Enligt Braidotti är könsskillnad inte kontingent, men "always already there"²² och därför något vi tvingas förhålla oss till. Detta ska dock inte

¹² Wittig (1992;13-14)

¹³ Jfr Wittig (1992;82)

¹⁴ Peltonen (2009;45)

¹⁵ Peltonen (2009;57)

¹⁶ Egeland (2008;324)

¹⁷ Se Braidottis (2009) för vidare beskrivning av 'sexual difference theory'

¹⁸ Peltonen (2009;19)

¹⁹ Irigaray (1990;15) "The question of sexed identity is one of the most important of our time."

²⁰ Irigaray (1990;20)

²¹ Jfr Braidotti (1994;146)

²² Braidotti (2002a; 164)

tolkas som en essentiell förståelse av kön, utan med könsskillnad menas de villkor som konstruerats.

Braidotti antar en positiv syn på skillnad som går emot tanketraditionen där skillnad associeras med underordning och exkludering:²³ ”Jag ser könsskillnad som en politisk praktik som är konstruerad i en icke-hegeliansk begreppsram där identitet inte förstås i dialektisk opposition till något – med nödvändighet nedvärderat – Annat.”²⁴ Detta tar avstånd från filosofen Jacques Derridas tänkande kring det ”konstitutiva yttre” där ”skapandet av en identitet alltid implicerar etablerandet av en skillnad: en skillnad som ofta konstrueras i form av en hierarki.”²⁵ Det finns i Braidottis teori en icke-Hegeliansk ambition att frigöra tänkandet i dikotomier. Enligt Braidotti är subjektet inte statiskt utan en process²⁶ och något som ständigt formas i olika praktiker i individers liv. Det bör inte finnas kategorier som är fasta till den grad att vi begränsas av dem och skillnad ska inte innehålla termer som hierarki:

The notion of ‘difference’ as pejoration goes to the heart of the European history of philosophy [...] It has been colonized by hierarchical and exclusionary ways of thinking.²⁷

Här tar Braidotti alltså ställning mot det konstruerade dikotomiska tänkande som intagit relationen mellan kategorier som till exempel ”kvinna” och ”man.” Braidotti definierar skillnad genom att beskriva den i tre nivåer:

- 1) Skillnader mellan män och kvinnor
- 2) Skillnader mellan kvinnor
- 3) Skillnader som finns inom varje kvinna.²⁸

Dessa nivåer av skillnad illustrerar hur komplexa vi är som människor och lägger grunden för Braidottis teori om det *nomadiska subjektet*. Med en feministisk tolkning av filosofen Gilles Deleuzes nomadtänkande har Braidotti utvecklat en teori kring det

²³ Jfr Braidotti (1994;100-1), (2002a; 170)

²⁴ Braidotti (2002b; 8)

²⁵ Mouffe (1999;25)

²⁶ Braidotti (2002;22,75)

²⁷ Braidotti (2002;12)

²⁸ Braidotti (1994;159-65)

nomadiska subjektet, där de åtskilliga positioner och identiteter som en kvinna kan inta gestaltas. Det nomadiska subjektet är en figuration som möjliggör för en syn på subjektet som gränsöverskridande:

The nomad is my own figuration of a situated, postmodern, culturally differentiated understanding of the subject in general and of the feminist subject in particular. This subject can also be described as postmodern/industrial/colonial, depending on one's location. In so far as axes of differentiation such as class, race, ethnicity, gender, age, and others intersect and interact with each other in the constitution of subjectivity, the notion of nomad refers to the simultaneous occurrence of many of these at once.²⁹

Det nomadiska subjektet gör det möjligt att tänka tvärs igenom och flytta sig genom etablerade kategorier.³⁰ Nomaden befinner sig i samhällets periferi och avviker från det som anses vara det "normala" sättet att vara i världen. Braidotti belyser även språket som ett forum där subjektet konstitueras:

[...] from the moment you were born, you have lost your 'origin'. Given that language is the medium and the site of constitution of the subject it follows that it is also the cumulated symbolic capital of our culture.³¹

Det nomadiska subjektets motsvarighet i språket benämner Braidotti som *polyglot*.³² enligt Braidotti är språket platsen där en processuell subjektivitet kan utövas och den till synes stabila betydelsen hos konventionella uttrycksformer kan utmanas.³³

En annan central term i Braidottis nomadteori är *tillblivelse*.³⁴ Begreppet illustrerar hur skillnad ska förstås som en förändringsprocess och att subjektet ska förstås som en process:³⁵ "'Becoming' is a persistent challenge and an opposition to Molar, steady identities [...]"³⁶

²⁹ Braidotti (1994;4)

³⁰ Braidotti (1994;4)

³¹ Braidotti (1994;14)

³² Braidotti (1994;8)

³³ Jfr Braidotti (1994;14-16)

³⁴ Braidotti (2002b) eng. Becoming

³⁵ Braidotti (2002a;22,75, 119)

³⁶ Braidotti (2002a; 119)

2.2 Queerteori

Braidottis definitioner av skillnadsbegreppet och teorin kring det nomadiska subjektet gör ett tänkande bortom avgränsade identitetskategorier möjligt och öppnar upp för ett tänkande bortom en binär logik. Denna förståelse av subjektet som multipelt och därför svårdefinierat är något som även queerteoretikern Agnes Bolsø antar. ”Sex er mer enn kjønn” menar Bolsø och uppmanar till att ”ikke automatisk plassere folk i kategorier som er basert på en overflatisk biologisk forståelse av sex og erotikk.”³⁷ Bolsø anspelar här på det nomadiska subjektet och på att det inom varje individ finns olika begär, vilket gör att begär inte borde kunna namnges. Med frågan ”har vi ikke lenge nok operert med seksuelle kategorier der noen er bedre enn andre?”³⁸ hänsyftar hon på spänningsförhållandet mellan de kategorier som sexualitet har inordnats i. ”Todelningen i homo och hetero åpner,” enligt Bolsø, ”opp for regulering av seksuell praksis.”³⁹

Inom det queerteoretiska fältet undersöks ”hur heterosexualiteten som institution, maktordning och norm reproducerar specifika hierarkier [...]”⁴⁰ Hur sexualitet beskrivs och organiseras är en viktig utgångspunkt och det som Bolsø omnämner som ”todelningen i homo och hetero” kan illustrera det spänningsförhållande mellan sexuella kategorier som det queerteoretiska perspektivet ofta utgår från. Enligt Don Kulick inbegriper *queer* ”alla som ifrågasätter heterosexualitetens oupphörligt förekommande anspråk på att vara målet och meningen med livet.”⁴¹

Genusforskaren Åse Røthing visar hur heterosexualitet görs till det normala, medan homosexualitet görs till avvikande i skolundervisning där homosexualitet görs till tema.⁴² Røthing illustrerar här motsättningen mellan kategorierna ”heterosexuell” och ”homosexuell” och hur denna tar sig uttryck i ett klassrum. Enligt Røthing görs homosexualitet till ett tema, som eleverna förväntas ha åsikter om. Detta tillvägagångssätt bidrar, enligt Røthing ”til å framstille klassen som et kollektivt heteroseksuelt vi som har rett til å være for eller imot ’de homofile’”⁴³

³⁷ Bolsø (2007;151)

³⁸ Bolsø (2007;127)

³⁹ Bolsø (2007;128)

⁴⁰ Ambjörnsson (2003;14) se även Ambjörnsson (2006;39-40) för diskussion kring feminism och queerteori.

⁴¹ Kulick (1996;9)

⁴² Jfr Røthing (2007;490)

«de homofile» skal forstås som vanlige mennesker som har krav på respekt – selv om de er annerledes enn «oss». «De» er med andre ord en gruppe mennesker som vi-et er villige til å tolerere. Men en slik tilnærming [...] impliserer et hierarki hvor den overordnede part er i en posisjon som gir anledning til å *velge* å vise toleranse og til å bestemme hvem som har rett til å bli møtt med respekt og toleranse.⁴⁴

I likhet med Røthing menar Randi Gressgård & Christine Jacobsen at identitetskategorierna återskapas når toleransen av homoseksuelle betonas i till exempel skolan.⁴⁵ Kravet på tolerans för homoseksuelle skapar och positionerar subjekt och identiteter,⁴⁶ menar Gressgård & Jacobsen och diskuterar i likhet med Røthing hur skillnad mellan ”vi” och ”de” markeras. Då denna uppsats fokuserar på hur språket medverkar till upprätthållandet av sexuella normer utgör det queerteoretiska forskningsfältet en viktig del av uppsatsens teoretiska skelett. Begreppet *queer* har återerövrats från sin pejorativa betydelse för att luckra upp språket och används på så sätt som motstånd mot normer. ”*Queer* ska alltså inte betraktas som en tydlig och avgränsbar identitet. Snarare är det ett kritiskt förhållningssätt till det normativa.”⁴⁷

En viktig utgångspunkt för uppsatsen är det som Judith Butler, en av förgrundsgestalterna inom det queerteoretiska fältet, benämner som *den heterosexuella matrisen*. Butler menar att kön formas inom ett maktsystem i vilket kroppar regleras till begriplighet och ordnar kön i en binär ordning där vardera kön förväntas begära varandra.⁴⁸ Butler rör sig i sina teorier i trakterna kring begrepp som identitet, subjekt, makt och språk. En utgångspunkt hos Butler är att språket föregår jaget, vi kan därför inte veta om det är vi eller normen som talar.⁴⁹

”When we ask what the conditions of intelligibility are by which the human emerges, by which human is recognized, by which some subject become the subject of human love, we are asking about conditions of intelligibility composed of norms, of practices, that have become presuppositional, without which we cannot think the human at all.”⁵⁰

⁴³ Røthing (2007;494)

⁴⁴ Røthing (2007;490)

⁴⁵ Gressgård & Jacobsen (2008;8)

⁴⁶ Gressgård & Jacobsen (2008;1)

⁴⁷ Ambjörnsson (2006;27)

⁴⁸ Jfr Butler (2007[1990]; 219-21)

⁴⁹ Jfr Butler (2001;621), Butler (1997;25)

⁵⁰ Butler (2001;621)

Enligt Butler måste vi kunna bli igenkända på vissa bestämda sätt och de normer som har etablerats ur de förväntade sätten att vara på, upprätthålls som sanningar, vilket också gör att regleringen skärps.

2.3 Hur makt upprätthålls

There is no power that acts, but only a reiterated acting that is power in its persistence and instability.⁵¹

Det är det upprepade agerandet som utgör makten menar Butler. Med upprepandet som utgångspunkt har Butler formulerat sin performativa könsteori, där identiteter som till exempel ”kvinna” och ”man” upprätthålls genom upprepade handlingar. Det existerar ingen könsidentitet, utan bara uttryck för könstillhörighet. Butlers performativa teori är utformad med utgångspunkt i J. L Austins teorier kring talakter och talet som handling.⁵² Butler menar att ord inte bara benämner, utan också antas göra det som benämns,⁵³ att återkommande kalla någon för ”homosexuell” kan ses som performativt. Benämningen reducerar också individen som tilltalas till sitt sexuella begär. Vid var upprepning av ordet befästs dess innebörd och individen tilldelas härigenom också en position i samhället.

Den process där individer benämns och därigenom blir till subjekt kallas interpellation.⁵⁴ I sin diskussion kring minoritetsgrupper och *hate speech* använder Butler detta, från filosofen Louis Althusser hämtade, begrepp för att illustrera hur *hate speech* positionerar individer i underordning. Till skillnad från Althusser, enligt vilken yttranden befästs då användaren innehar auktoritet vilket också förutsätter en vilja att bli utpekad och tilltalad,⁵⁵ menar Butler att kraften finns i upprepningen oavsett vem som

⁵¹ Butler (1993;9)

⁵² Jfr Austin (1972[1965]);133-147)

⁵³ Butler (1997;44)

⁵⁴ Althusser (2008[1966];44)

⁵⁵ Jfr Butler (1997;31)

fäller yttrandet.⁵⁶ En liknande definition av begreppet interpellation formuleras av genusforskaren Sara Edenheim:

En interpellation fungerar alltså genom ett individualiserat tilltal där individen förväntas internalisera det givna namnet och skapa en självbild och handla utifrån det.⁵⁷

Genom att en individ omnämns som exempelvis ”homosexuell”, tillskrivs individen de betydelser som begreppet inrymmer. Dessa betydelser blir omedvetet en del av individens självbild och kanske till och med begränsar individen som politiskt subjekt. Det kan röra sig om bland annat krav på rättigheter. Min utgångspunkt är att alla benämningar interPELLERAR individen, och kan förminska självförtroendet och därigenom också handlingsutrymmet.

Språket ses alltså som en konservator för maktobalans och på så sätt upprepas de problem som maktstrukturerna skapar. Detta görs därför av alla som använder sig av språket. Denna form av maktutövning, genom till exempel representation av sexualitet i språket anknyter till filosofen Michel Foucaults syn på makt och kunskap som beroende av varandra.

What makes power hold good, what makes it accepted, is simply the fact that it doesn't only weigh on us as a force that says no, but that it traverses and produces things, it induces pleasure, forms knowledge, produces discourse. It needs to be considered as a productive network which runs through the whole social body.⁵⁸

Makt ses alltså av Foucault som ”allestädes närvarande.”⁵⁹ Med utgångspunkt i hur reglering av sexualitet konstruerats historiskt visar han hur begrepp som ”homosexualitet” skapar och organiserar olika handlingar, relationer, känslor och framställer identiteter och blir ett kunskapsområde i sig.⁶⁰ Foucault fokuserar på ”talet om”⁶¹ könet och hur detta tal är genomsyrat av föreställningar samt hur kunskap om

⁵⁶ Butler (1997;32)

⁵⁷ Edenheim (2005;64)

⁵⁸ Foucault (1980;119)

⁵⁹ Foucault (2002[1976];103)

⁶⁰ Peltonen (2009;50)

⁶¹ Jfr Foucault (2002[1976];15,40)

könet etablerats och fastlagt åtskillnaden mellan normala och avvikande kategorier.⁶² De ”nya maktmetoderna är inte verksamma med lag utan med normalisering, inte med straff utan med kontroll”. Enligt Foucault tillämpas makten ”på nivåer och i former som ligger utanför staten och dess apparater.”⁶³

Det som kallas för ”homosexualitet” och ”heterosexualitet” ses alltså som historiskt konstruerade begrepp, vilka tas för givet och görs till sanning. Enligt Foucault skapas sanning diskursivt, och detta görs innanför makten.⁶⁴ ”Each society has its régime of truth”⁶⁵ menar Foucault och anspelar på att olika kunskapsregimer anger vad som är sant och falskt.

I believe that the political significance of the problem of sex is due to the fact that sex is located at the point of intersection of the discipline of the body and the control of the population.⁶⁶

2.4 Diskursteori

Enligt Foucaults teori kring kunskapsregimer är det alltså makt som upprätthåller det som kallas för sanning, dessa tankar ligger nära vad filosofen Antonio Gramsci omnämner som *hegemoni*. Begreppet *hegemoni* syftar, enligt genusforskaren Diana Mulinari ”till att förklara hur klass kan etablera sin makt över andra klasser just genom ideologisk dominans.”⁶⁷ Den ideologiska dominansen⁶⁸ kan till exempel ta sig uttryck genom det sätt på vilket lagar utformas efter det som anses vara sanning. ”Varje hegemonisk ordning löper” enligt Mouffe, ”ständigt risk att utmanas av mothegemoniska praktiker, det vill säga en strävan att lösa upp den existerande ordningen och etablera en annan form av hegemoni.”⁶⁹

I sin diskursteori utgår Chantal Mouffe och Ernesto Laclau ifrån en Gramscisk förståelse av hegemoni. Hegemoni, menar de, bildas i symbiosen mellan objektivitet och

⁶² Foucault (2002[1976];83)

⁶³ Foucault (2002[1976];101)

⁶⁴ Foucault (1980 ;131)

⁶⁵ Foucault (1980 ;131)

⁶⁶ Foucault (1980 ;125)

⁶⁷ Mulinari (2006;95)

⁶⁸ Braidotti (1998;298) skriver ”In a feminist version, ideology refers to the patriarchal system of representation of gender and, more specifically, to the myths and images that construct femininity.”

⁶⁹ Mouffe (2008;26)

makt.⁷⁰ Begreppet *objektivitet*⁷¹ använder de för att benämna diskurser som är befästa till den grad att det kontingenta blir bortglömt. Laclau och Mouffe understryker dock ”det omöjliga i att fixera slutgiltiga betydelser”⁷² vilket refererar till Wittgensteins språkfilosofi att ord får sin betydelse genom användningen av dem. Till synes fasta definitioner är alltså enligt Laclaus och Mouffes definition aldrig verkligt fasta. Diskurserna strävar efter att fastlägga betydelser men det finns alltid ett litet utrymme för att ifrågasätta dessa. Ytterligare en filosofisk utgångspunkt för Laclau och Mouffes diskursteori är språkfilosofen Ferdinand de Saussures tankar kring relationen mellan språk och verklighet som godtycklig⁷³ och den åtskillnad Saussure gör på teckens beteckning, *signifier* och det betecknade, *signified*.⁷⁴ Relationen mellan fenomenet och dess beteckning uppstår enligt Saussure alltså slumpmässigt och blir sedan till konvention.

Laclau och Mouffe positionerar sig postmarxistiskt.⁷⁵ Till skillnad från Karl Marx idéer om klassindelning, menar Laclau och Mouffe att indelningen inte är styrd av externa förhållanden, utan grupper skapas av politiska diskussioner.⁷⁶

2.4.1 Diskurs

Enligt Jacob Torfing kan en diskurs definieras som ”a relational totality of signifying sequences that together constitute a more or less coherent framework for what can be said and done.”⁷⁷ Diskurser försöker ”ta patent” på tecknen och innesluta dem i en kokong där de tillskrivs mening. En diskurs kan liknas vid i ett transparent skal som inringar talet runt till exempel ”heterosexualitet.” Hur tecken ges betydelse inom diskurser visar hur gränser för det tänkbara utformas. Men den betydelse som tillskrivs tecken inom en diskurs är aldrig definitiv: ”Ingen diskursiv formering är en suturerad

⁷⁰ Jfr Mouffe (2007;23)

⁷¹ Laclau & Mouffe (2008[1985];185)

⁷² Laclau & Mouffe (2008[1985];167)

⁷³ Jfr de Saussure (1970;95, 97, 151)

⁷⁴ de Saussure (1970;95)

⁷⁵ Laclau & Mouffe (2008[1985];39)

⁷⁶ Jfr Winther Jørgensen & Phillips (2007[1998];37-38)

⁷⁷ Torfing (1999;300)

totalitet [...]”⁷⁸ Laclau och Mouffe menar att även om allt är konstruerat av diskurser så utesluter det inte en värld utanför tanken.⁷⁹

En jordbävning eller en fallande tegelsten är händelser som förvisso finns, I den meningen att de sker här och nu, oberoende av min vilja. Men frågan om huruvida det specifika hos dem som objekt kommer att konstrueras som ”naturfenomen” eller som ”uttryck för Guds vrede” beror på det diskursiva fältets struktur.⁸⁰

Vid en återblick på exemplet ”homosexualitet” är alltså detta tecken tomt på betydelse utanför diskursen. Det är en sammansättning av olika bokstäver eller vissa ljud. Att tycke uppstår mellan individer händer, men hur denna händelse konstrueras som objekt i en diskurs beror på hur element organiseras. Diskurser kan på så vis sägas vara en strävan efter klarhet kring teckens betydelse, där ändamålet blir att cementera betydelser och således också verka för att hejda betydelseförändringar.

Som Laclau och Mouffe understryker kan en slutgiltig betydelse aldrig åstadkommas⁸¹ men vi är nödda att ha någon form av fixering för att kunna förstå oss själva och vår omgivning. Enligt Laclau och Mouffe gör en så kallad *nod*, det möjligt att tillfälligt fixera mening.⁸² De tecken inom diskursen där betydelsen är väldigt omstridd kallas *flytande signifikanter*, dessa element försöker flera olika diskurser fastlägga betydelsen på.⁸³ Begreppet *queer* skulle kunna ses som ett exempel på en flytande signifikant, då det tillskrivs olika betydelser beroende på i vilket socialt utrymme elementet omnämns. Betydelsen av ”queer” inom en institution är förmodligen inte den samma som för en aktivist som kallar sig *queer*.

Subjekspositioner

När vi använder kategorin ”subjekt” i denna text, syftar vi alltid på ”subjekspositioner” inom en diskursiv struktur.⁸⁴

⁷⁸ Laclau & Mouffe (2008[1985];159)

⁷⁹ Laclau & Mouffe (2008[1985];161)

⁸⁰ Laclau & Mouffe (2008[1985];161-2)

⁸¹ Laclau & Mouffe (2008[1985];106-7)

⁸² Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

⁸³ Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

⁸⁴ Laclau & Mouffe (2008[1985];171)

Vilket citatet ovan synliggör ser Laclau och Mouffe på subjektet som bestämt av diskurser. Subjektet är alltså inte autonomt utan konstituerat av diskursen; ”all erfarenhet” är enligt Laclau och Mouffe ”beroende av exakta diskursiva möjlighetsvillkor.”⁸⁵ Tanken kring världen som kontingent och att all erfarenhet är diskursernas uttryck innebär att subjektet inte kan vara grunden till förståelse.⁸⁶ Subjektet består alltså av dess position i diskursen.

Subjektet konstrueras i olika positioner och av många diskurser på samma gång, vilket omnämns som *överdeterminering*.⁸⁷ Någon kan till exempel vara både ”mamma”, ”rallyförare” och ”poet.” Därför är identiteten hos ett subjekt av detta slag osäker och ”det är därför”, som Mouffe menar, ”omöjligt att tala om den sociala agenten som om vi hade att göra med en enad, homogen, entitet.”⁸⁸ De olika diskurser som subjektet kan vara positionerat i, och som strävar efter att tillskriva subjektet betydelse kan också vara motstridiga: ”de olika positionerna kan” enligt Laclau och Mouffe, ”inte vara fullständigt fixerade i ett slutet differenssystem.”⁸⁹

Antagonism

Begreppet *antagonism* är diskursteorins uttryck för den konflikt som uppstår då betydelser utgör hinder för varandra, när ”närvaron av det ’Andra’ hindrar mig från att helt vara mig själv.”⁹⁰ Antagonistiska förhållanden kan uppkomma ”mellan gruppidentiteter såväl som inom det enskilda subjektets identiteter.”⁹¹ Exemplet *queer*, som fastslogs vara en flytande signifikant, kan för individ A innebära en specifik livsstil. Denna uppfattning stämmer kanske inte överens med vad individ B upplever som *queer* och således uppstår en antagonism. Motsättningar som dessa kan lösas genom att en hegemonisk ordning upprättas.⁹²

⁸⁵ Laclau & Mouffe (2008[1985];171-2)

⁸⁶ Jfr Laclau & Mouffe (2008[1985];115)

⁸⁷ Laclau & Mouffe (2008[1985];157), jmf även Mouffe (1999;24)

⁸⁸ Mouffe (2007;24)

⁸⁹ Laclau & Mouffe (2008[1985];172)

⁹⁰ Laclau & Mouffe (2008[1985];185)

⁹¹ Larsson (2010;41)

⁹² Larsson (2010;41)

3. Material och metod

3.1 Material

Min tanke har varit att utgå ifrån ett material som kan utgöra ett exempel ur verkligheten på hur identitetskategorier används. Urvalet av skriften *Öppna! – Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning* utgiven av Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) år 2008, grundar sig i att identitetskategorier används och att det är skrivet i syfte att motverka diskriminering. Myndigheten HomO:s verkade fram till 2009 ”mot homofobi och diskriminering på grund av sexuell läggning inom alla delar av det svenska samhällslivet.”⁹³ Även om HomO numera blivit en del av Diskrimineringsombudsmannen (DO) är skriften tillgänglig på hemsidan.⁹⁴

3.1.1 Materialurval

Jag ansåg det relevant att granska en text utfärdad av en statlig institution, då denna företräds av ett språk som är etablerat i samhället. Jag har valt ett material som representerar det språk som myndigheter använder för att jag tror att myndigheters språk reproduceras i många sammanhang. Deras skrifter når ut till många människor och de har dessutom, som statlig institution, auktoritet. Urvalet är också grundat på antagandet att människor har stort förtroende för myndigheter. Det som författas i en skrift utfärdad av en myndighet antas ha en stor inverkan på människor eftersom instansens uppgift är att vägleda människor. Ur dessa avseenden placeras texter skrivna av myndigheter i en maktposition och ses som en effektiv producent av kunskap.

Genom att analysera de skrifter som ges ut av myndigheter kan de föreställningar som finns på en samhällelig nivå synliggöras. Att materialet är ett

⁹³ HomO (2008;3)

informationsmaterial utfärdat för skolväsendet är inte heller någon tillfällighet, utan valet har gjorts med utgångspunkten att skolan är en av samhällets viktigaste inrättningar, där kunskap produceras och ideologier antas läras in.

3.1.2 Materialets utformning

Skriften *Öppna! – Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning* utgiven av Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) har för syfte att ”ge handfasta råd hur man [...] kan arbeta för att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning.”⁹⁵ Under skriftens inledande rubrik ”Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning” förklaras att skolan ska sätta upp en handlingsplan och att broschyren har skrivits i syfte att informera såväl lärare som elever om:

Vilka delar som bör ingå i en likabehandlingsplan, vilka områden som bör prioriteras i det främjande arbetet och vilka särskilda skyldigheter skolan har när det gäller att utreda trakasserier.⁹⁶

Broschyren innehåller många bilder på ungdomar i skolsammanhang och mellan styckena finns faktarutor där uttalanden av olika ungdomar citeras. I avsnittet under rubriken ”Några exempel på områden och åtgärder som kan täckas in i likabehandlingsplanen” ges också en kort sammanfattning av innehållet i punktform under styckena. Dessa punkter är fetstilta och drar därför lätt ögonen till sig vilket gör informationen lättare att ta till sig. Under rubriken ”Konkreta tips på hur man kan förebygga och motverka fördomar om homosexualitet”⁹⁷ återges, på broschyrens sista sida, broschyrens innehåll i sammanfattande punkter. Broschyrens innehåll kombineras med bilder och faktarutor vilket gör den lätt att läsa. Den kan laddas ner gratis på DO:s hemsida vilket gör att den förmodligen når många läsare.

⁹⁴ se www.do.se/sv/material

⁹⁵ HomO (2008;3)

⁹⁶ HomO (2008;3)

3.2 Metod

För att undersöka vilka betydelser som identitetskategorier tillskrivs har Laclaus och Mouffes diskursteori tillämpats som metod. Med antagandet att de tillskrivna betydelserna innehar hierarkiska relationer och följaktligen är ett resultat av maktkamper, behövs en metod som gör det möjligt att lyfta upp identitetskategorierna ur texten och betrakta dem objektivt, som språkliga tecken. Diskursteorin kan härigenom tydliggöra samspelet mellan makt, betydelse och meningsproduktion,⁹⁸ vilket öppnar upp för möjligheten att analysera det omedvetna meningsskapandet som sker genom ordval. Hur texter utformas, hur en meningsbyggnad ser ut, kan spela en avgörande roll för hur subjektpositioner konstitueras och i slutändan hur verkligheten kan komma att se ut. Första gången jag läste materialet tyckte inte jag att jag hittade något ovanligt och undrade hur det skulle bli en uppsats av det här. Men efter att ha distanserat mig och gått in i texten tillsammans med diskursteorin såg jag saker jag inte sett tidigare.

Analysen kommer att bygga på min tolkning av den begreppsapparat som Laclau och Mouffe lägger fram i *Hegemonin och den sociala strategin*, där det sociala diskuteras med utgångspunkt i bland annat Gramscis hegemonibegrepp. De begrepp som ansetts vara relevanta för min analys av materialet skisseras nedan, vidare ges en beskrivning på hur analysen är utformad.

3.2.1 Element och moment

Laclau och Mouffe utgår i sin skissering av diskursteorin från grundbegreppen *artikulering*, *moment* och *element*:

Inom detta resonemang kommer vi att kalla varje praktik som etablerar en relation mellan element på ett sätt som gör att deras identitet förändras som ett resultat av den artikulatoriska praktiken för artikulering. De differentiella positionerna, i den mån som de framstår som artikulerade inom en diskurs, kommer vi att kalla moment. Däremot kommer vi att kalla varje differens som inte är diskursivt artikulerad för element.⁹⁹

⁹⁷ HomO (2008:29)

⁹⁸ Egeland (2010:194)

⁹⁹ Laclau & Mouffe (2008[1985];157)

De tecken där betydelsen inte är fixerad omnämns alltså som element medan de tecken som blivit omgärdade av betydelse kallas moment. Denna process där element blir moment benämns som *artikulering* och kan, om den sker regelbundet, resultera i en yttre form. Om det uppstår en ”regelbundenhet i spridning”¹⁰⁰ av de tecken som används för att exempelvis förklara tecknet ”heterosexualitet” kan dessa tecken bilda en diskursiv formering. Elementet ”heterosexualitet” artikuleras härigenom till moment i en diskurs genom att de omgivande tecknen tillskriver tecknet betydelse.

3.2.2 Nod och flytande signifikant

Omöjligheten av en slutgiltig fixering av betydelsen innebär att det måste finnas partiella fixeringar - annars skulle själva differensflödet vara omöjligt. Även för att avvika, undergräva betydelsen, krävs det en betydelse.¹⁰¹

Som Laclau och Mouffe understryker kan en fullkomlig fixering kring betydelser aldrig åstadkommas¹⁰² men vi är nödda att ha någon form av fixering av betydelse för att kunna förstå oss själva och vår omgivning. Enligt Laclau och Mouffe gör en så kallad *nod*, det möjligt att tillfälligt fixera mening.¹⁰³ En nod kan ses som diskursens nav, kring vilken de övriga teckens betydelser kan kopplas.

De element där betydelsen är väldigt omstridd kallas *flytande signifikanter*. Dessa element försöker flera olika diskurser göra till moment, alltså fastlägga betydelsen på.¹⁰⁴ Begrepp som till exempel *queer*, som kan sägas utgöra en *flytande signifikat* då betydelsen av uttrycket inte är helt entydig, kan inte ”vara fullständigt artikulerade i en diskursiv kedja.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Laclau & Mouffe (2008[1985];157)

¹⁰¹ Laclau & Mouffe (2008[1985];168)

¹⁰² Laclau & Mouffe (2008[1985];106-7)

¹⁰³ Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

¹⁰⁴ Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

¹⁰⁵ Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

3.2.3 Ekvivalens och differens

Den relation som förbinder de olika elementen i materialet och artikulerar dem till moment inom diskurser, kommer analyseras med utgångspunkt i begreppen *ekvivalens* och *differens*. Enligt ordboken innebär ekvivalens 'likvärdighet'¹⁰⁶ och betecknar alltså en relation mellan två företeelser som är likadana.¹⁰⁷ För att inringa tecknens betydelse består analysen av att undersöka vilka tecken som ingår i relation med varandra. Dessa relationer bildar kedjor som Laclau och Mouffe kallar *ekvivalenskedjor*.¹⁰⁸

Begreppet *differens* ska förstås som en relation mellan tecken som innebär att deras betydelse formas genom att inte vara det andra.¹⁰⁹ "Att vara något är alltid att inte vara något annat (att vara A innebär att inte vara B)"¹¹⁰ som Laclau och Mouffe själva uttrycker det. När artikulationer bestämmer vilka betydelser tecknen ska ha, kallas detta enligt Laclau och Mouffe för "ekvivalens- respektive differenslogiken."¹¹¹ Tecknen ges alltså betydelse i diskursen då de konstrueras antingen som "likvärdiga med något" eller "skiljt från något."

3.2.4 Genomförande

Med den, från Wittgenstein, tagna tanken att ord får betydelse genom sin användning, är den metodologiska ansatsen att undersöka hur kategorier får betydelse i texten genom vilka andra ord de förknippas. Analysens syfte består i att plocka ut samt diskutera de språkliga tecken som är meningsbärande åt moment som till exempel "homosexuell" eller "bisexuell" och avser att rama in vilka betydelser av dessa texten konstruerar.

En första ansats i analysen har varit att lokalisera noden. Detta ansågs relevant eftersom "artikuleringspraxis" enligt Laclau och Mouffe, "består i konstruktionen av noder som fixerar betydelsen på ett partiellt sätt."¹¹² Noden har därför förmodats vara till hjälp för att urskilja vilka diskursiva formeringar som finns i materialet. Lokaliseringen av noden har gjorts i två steg. Första momentet bestod i att plocka ut de

¹⁰⁶ SAOL 13

¹⁰⁷ Jfr Laclau & Mouffe (2008[1985];128)

¹⁰⁸ Laclau & Mouffe (2008[1985];190)

¹⁰⁹ Laclau & Mouffe (2008[1985];187-8)

¹¹⁰ Laclau & Mouffe (2008[1985];189)

¹¹¹ Laclau & Mouffe (2008[1985];191)

¹¹² Laclau & Mouffe (2008[1985];169)

tecken som betecknade identitetskategorier för att sedan lista tecknen efter karaktär. Denna frekvensanalys har återgetts i sin helhet för att ge läsaren en översikt och gör det enklare att följa med i analysen.

Steg två var att undersöka hur noden var knutet till andra tecken. De passager i texten där tecken, betecknande identitetskategorier påträffats, har plockats ut och återges i analysen. Dessa har sedan utgjort grunden för skapandet av ekvivalenskedjor för var kategori. De tecken som förekommer i ekvivalenskedjorna har sedan genom värdering av laddning kunnat avslöja hur identitetskategoriernas betydelse konstrueras. Skapandet av ekvivalenskedjor gör tolkningarna i analysen synlig för läsaren, som på detta sätt också kan göra sin egen bedömning.

Ekvivalenskedjorna som fångas upp ur texten gör det möjligt att synliggöra eventuell ”regelbundenhet i spridning”¹¹³ som enligt Laclau och Mouffe utmärker den diskursiva formeringen. Analysens syfte är att leta efter ”ett organiserat system av differenser – det vill säga moment – utifrån löskopplade och spridda element.”¹¹⁴

¹¹³ Laclau & Mouffe (2008[1985];196,198)

¹¹⁴ Laclau & Mouffe (2008[1985];197)

Del 2. Identitetskategorier och konstruktion av hierarki

Om hur materialet konstruerar skillnad

4. Identitetskategorier i materialet och dess betydelser

De identitetskategorier som förekommer i materialet har analyserats med de för uppsatsen centrala begreppen *diskurs*, *ekvivalens* och *differens* som verktyg. Den första ansatsen har varit att plocka ut de sammanhang i texten där identitetskategorier förekommer, för att granska vilka tecken som relaterar till dessa. Syftet för denna del av analysen är att belysa vilka kedjor av tecken som formeras runt kategorier som till exempel "heterosexuell" och hur dessa på så sätt tillskrivs betydelse genom att framstå som ekvivalerat eller differentierat med andra tecken. Utgångspunkten är att identitetskategorierna konstitueras genom olika diskurser om sexualitet, vilka ekvivalenskedjorna antas kunna utkristallisera. Ett första steg har varit att undersöka vilka identitetskategorier som används i materialet.

4.1. Identitetskategorier i materialet

Följande uppställning visar de tecken i materialet som betecknar identitetskategorier. Tecknen har plockats ur sin kontext för att visa fördelningen mellan olika tecken. Övriga teckenformeringar som återfinns i materialet är "Homo- eller bisexuella", "homo- eller heterosexuell", "homo-, bi- eller heterosexualitet." Dessa förekommer dock endast en gång.

Tabell 1: Identitetskategorier i materialet

homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexuella
homo- och bisexualitet	Homosexualitet	Heterosexuella
homo- och bisexualitet	Homosexualitet	Heterosexuell
homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexuella
homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexualitet
homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexuella
homo- och bisexuella	Homosexualitet	Heterosexualiteten
homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexuella
homo- och bisexuella	Homosexuell	Heterosexuella
homo- och bisexuella	Homosexuella	Heterosexuella
Homo- och bisexuella	Homosexuella	
Homo- och bisexuella	Homosexuella	
Homo- och bisexuellas	Homosexuella	
Homo- och bisexuella	Homosexuella	

4.1.2 "Homo-" som nod

Som översikten visar återges i huvudsak tre olika tecken för identitetskategorier, formationen "homo- och bisexuella", "homosexuell" samt "heterosexuell." Kategorin "bisexuell" uttrycks inte avskilt i materialet, utan endast i kombination med "homo-" och i några få fall även med "heterosexualitet." Som listan visar domineras förekomsterna av identitetskategorier i materialet av teckenformationen "homo- och bisexuell/-" och "homosexuell/-."

I en jämförelse visas att tecknen "homosexualitet" och "heterosexualitet" aldrig ingår i en enhet. Sammanfogningen av formationerna "homo- eller heterosexuell" respektive "homo-, bi- eller heterosexualitet" sker till skillnad mot formationen "homo- och bisexualitet", med disjunktionen *eller*. Även om det logiskt inte kan uteslutas att

båda satserna gäller¹¹⁵ indikerar disjunktionen en exkludering i kontrasten med konjunktionen ”och” i formationen ”homo- och bisexuell.” Det görs alltså en skillnad mellan logiska konstanter, alltså i val av bindeord, beroende på vilka tecken som ska fogas ihop. Detta val av tecken indikerar vilka element som kan ekvivaleras med varandra respektive vilka som inte kan ekvivaleras med varandra inom diskursen.

Ur detta resonemang utkristalliseras prefixet ”homo-” som det element, vilket andra tecken antingen är likvärdiga med eller skiljd från. Denna likhets- eller skillnadsrelation till andra element samt frekvensen centrerar elementet ”homo-” och det utgör på så sätt det nav, till vilket andra element kan kopplas. Elementet ”homo-” kan, i enlighet med Laclau och Mouffe, ses som den ”partiella fixering” vilken gör ”differensflödet möjligt”¹¹⁶ och kan således sägas utgöra diskursens nod.

4.2 Ekvivalenskedjor

Även om tecknen kan lokaliseras inom diskursen då de ingår i relation med varandra genom bindetecken, är den betydelse som gör element till moment beroende av hur övriga element är organiserade kring dessa. Listningen av identitetskategorierna har visat tecken tagna ur sin kontext och därmed som element. Även om förhållandet mellan dessa blottar formering av diskurser, är det inom diskurserna som elementen formeras till moment.

Syftet med detta avsnitt är att lokalisera betydelsen genom att undersöka vilka tecken som elementen ekvivaleras med inom diskursen och synliggöra hur skillnad görs. Med hjälp av nedslag i texten kommer analysen visa vilka tecken som identitetskategorierna oftast förekommer i samband med och vilken betydelse de därigenom tillskrivs. Härefter kommer diskursiva formeringar utläsas med utgångspunkt i frågor som: Hur konstrueras syner på sexualitet, subjekt och kön i texten? Vilken relation får identitetskategorierna till varandra genom texten?

¹¹⁵ Jfr Prawitz (2001[1975];16)

¹¹⁶ Laclau & Mouffe (2008[1985];168)

4.2.1 Momentet ”homo- och bisexuell/-”

(1) Många unga homo- och bisexuella växer på det här sättet upp i en miljö där de är ifrågasatta eller osynliggjorda som personer. (s.6)

Tecknen ”homosexuell” och ”bisexuell” är tätt sammanknutna genom stora delar av texten, oftast i formationen ”homo- och bisexuell.” I materialet tillskrivs dessa kategorier ofta samma betydelse, då de ekvivaleras med samma tecken. I exemplet ovan ges denna formation betydelse genom de negativt laddade tecknen ”ifrågasatta” och ”osynliggjorda.” Denna gemensamt tillskrivna betydelse gör att personer som identifierar sig med hjälp av kategorierna ”homosexuell” och ”bisexuell” antas ha samma uppväxtvillkor. Denna enhetliga formation går emot föreställningen om subjektet som multipelt och till skillnad från Braidottis nomadiska subjekt är det snarare ett statiskt subjekt som manifesteras. Textutdraget gör inte skillnad mellan individer utan snarare mellan grupper. Detta skillnadsgörande mellan homogeniserade grupper framhävs genom att ett ”de” refererar till formationen ”homo- och bisexuella.” ”När vi talar om kollektiva identiteter står vi alltid”, enligt Mouffe, ”inför skapandet av ett ’vi’ som inte kan existera utan ett avgränsat ’de’”.¹¹⁷ Även i nästa textutdrag refererar ”de” och ”dem” till ”homo- och bisexuella.”

(2) Det faktum att homo- och bisexuella ungdomar i stor utsträckning lever i en miljö som förtiger dem – eller i vart fall inte bejakar dem som de är – kan liknas vid ett *tystnadens tyranni*. (s.6)

Kategorin ”homo- och bisexuell” får här betydelse genom att nämnas i samband med tecknen ”förtiger” och ”tystnadens tyranni” vilka ger en negativ konnotation. Dessa tecken antyder att ”homo- och bisexuella” är mycket utsatta. Tecknet ”faktum” ger vetenskaplig tyngd åt påståendet. Det är också vanligt förekommande i materialet att formationen ”homo- och bisexuella” tillskrivs betydelse genom att kontrasteras mot ”heterosexualitet.”

¹¹⁷ Mouffe (2008;23,26)

(3) I miljöer där heterosexualiteten framstår som det enda och självklara sättet att leva på känner många homo- och bisexuella instinktivt att de gör bäst i att inte vara öppna. (s.19)

Den täta relationen mellan de två identitetskategorierna i formationen ”homo- och bisexuella” förstärks här återigen av att ett ”de” betonas och fungerar som avgränsare gentemot ”heterosexualiteten.” Sammanfogningen av kategorierna ”homosexuella” och ”bisexuella” förstärks ytterligare av att ett gemensamt intresse att ”inte vara öppna” betonas. Gruppen ”homo- och bisexuella” antyds dessutom ha liknande ”instinktiva” förmåga. Medan ”heterosexualiteten” i textutdraget får sin betydelse genom frasen ”framstår som det enda och självklara sättet att leva på”, tillskrivs ”homo- och bisexuella” betydelse genom att förknippas med teckensträngen ”de gör bäst i att inte vara öppna.” Här kontrasteras positivt laddade tecken mot negationen ”inte.”

Den asymmetri som här verkar råda mellan kategorierna etablerar avgränsade grupper och aktualiserar Derridas tänkande kring det ”konstitutiva yttre” där ”skapandet av en identitet alltid implicerar etablerandet av en skillnad: en skillnad som ofta konstrueras i form av en hierarki.”¹¹⁸ Skapandet av gruppen ”homo- och bisexuella” gör att de individer som definierar sig som antingen ”homosexuell” eller ”bisexuell” antas ha samma behov, men andra behov än ”heterosexuella”.

(4) Broschyrens titel, *Öppna!*, refererar till det faktum att frånvaron av bekräftelse eller aktivt osynliggörande är en realitet för många homo- och bisexuella elever. (s.3)

(5) I enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter har det allmänna att skydda barn mot diskriminering på grund av sexuell läggning och att säkerställa att unga homo- och bisexuella [sic] får tillgång till den information och det stöd och skydd som krävs för att kunna leva tryggt i enlighet med sin sexuella läggning. (s.10)

I exempel (4) refererar ekvivalenskedjan: ”frånvaron” ”bekräftelse” ”aktivt” ”osynliggörande” ”realitet” och ”många” till ”homo- och bisexuella elever.” Här görs ”frånvaron av bekräftelse” och ”aktivt osynliggörande” till aktuella och gemensamma problem för ”många” individer som identifierar sig med dessa kategorier. Denna grupp

¹¹⁸ Mouffe (1999;25)

av individer antas alltså ha ett gemensamt behov av bekräftelse och synliggörande. I nästkommande passage beskrivs betydelsen av formationen "homo- och bisexuella" genom teckenkedjan "FN:s konvention" "rättigheter" "skydda" "diskriminering" "sexuell läggning" "säkerställa" "information" "stöd" "skydd" "leva" "tryggt" "sexuella läggning." De värdeladdade element som lyfter upp betydelsen av kategorin "homo- och bisexuella" är också här ord som refererar till gemensamma behov: "rättigheter" "skydda" "diskriminering" "sexuell läggning" "tillgång till information" "stöd" "skydd" "tryggt." I följande textutdrag görs "homosexuella" och "bisexuella" inte bara till en sammansluten grupp, utan också till ett kunskapsområde:

(6) En inte oväsentlig del av diskrimineringen av homo- och bisexuella barn och elever är oavsiktlig och har sin grund i bristande reflektion, okunskap och fördomar. Man förebygger diskriminering på grund av sexuell läggning bland annat genom att arbeta med norm – och attitydfrågor. (s.12)

Genom att få sin betydelse i ekvivalenskedjan "diskrimineringen" "oavsiktlig" "bristande" "reflektion" "okunskap" "fördomar" "förebygger" "diskriminering" "sexuell läggning" "arbeta" "attitydfrågor" lyfts "homo- och bisexuella barn och elever" upp ur texten som en väldigt underlig grupp människor, om vilken det krävs reflektion och kunskap. En grupp människor där alla påstås vara utsatta för såväl "diskriminering" som "fördomar" och att lösningen på detta är kunskap, reflektion och arbete. "Homo- och bisexuella" konstrueras i betoningen på tillförandet av kunskap. Även i exempel (7) kopplas "homo- och bisexualitet" till ett ämnesområde:

(7) Ett led i att försvåra rekryteringen till nynazistiska grupper är att ge dagens ungdomar bättre kunskap om homo- och bisexualitet och att som en naturlig del i skolans värdegrundsdiskussioner ha med detta ämnesområde. (s.9)

De omgivande tecknen "försvåra" "rekryteringen" "nynazistiska" "ungdomar" "kunskap" "naturlig" "värdegrundsdiskussioner" "ämnesområde" konstruerar betydelsen av "homo- och bisexualitet" till att innefatta behovet av kunskap. Genom att kontrasteras mot "nynazistiska grupper" konstrueras "homo- och bisexuella" återigen som en avgränsad grupp. Textutdraget konstruerar även gruppen "dagens ungdomar" som ska tillägnas "kunskap." Framställningen av att gruppen "dagens ungdomar" som

ska få kunskap om "homo- och bisexualitet" bidrar till att "homo- och bisexualitet" uppfattas som ett vetenskapligt fenomen. Denna formulering ger också en antydning om att "dagens ungdomar" inte förväntas identifiera sig med "homo- och bisexualitet" Att något görs till kunskap beror på att det antas vara främmande. Att tecknet "naturlig" nämns i samband med ämnesområdet "homo- och bisexualitet" antyder att det vid utfärdandet av skriften inte är en naturlig del. Då "heterosexualitet" helt utesluts understöds tanken på att allt som faller utanför heterosexualiteten är obegripligt. I (8) förstärks synen på "homo- och bisexualitet" som kunskapsområde. Artikuleringen till moment sker genom tecken som "utveckling" "lärarhögskolornas" "universitetens" "utbildning."

(8) Under de senaste tio åren har det inte heller skett någon nämnvärd utveckling när det gäller lärarhögskolornas och universitetens utbildning om homo- och bisexualitet. (s.5)

Att kategorin "homo- och bisexuell/-" får betydelse genom tecken som associerar till kunskap tar sig även uttryck i (9):

(9) Man kan till exempel i informationsmaterial använda bilder som visar homo- och bisexuella ungdomar. Ytterligare sätt att bekräfta och synliggöra kan vara att öka utbudet av litteratur och tidningar för och om homo- och bisexuella. Sådan litteratur bör finnas lätt tillgänglig och synlig på till exempel biblioteket och elevhälsan. (s.19)

I textutdraget konstrueras "homo- och bisexuella" till en grupp människor som det krävs speciell kunskap om och som dessutom är i behov speciell "litteratur och tidningar." Att denna litteratur inte bara ska finnas på biblioteket, utan även på "elevhälsan" gör den än mera speciell. Tecken som i exemplet ger betydelse åt "homo- och bisexuella" är "informationsmaterial" "bekräfta" "synliggöra" "litteratur" "tidningar" "synlig." Utöver de tecken rörande information som associerar till kunskap, finns här också tecken som tillskriver "homo- och bisexuella" en position i det dolda. "Bekräfta" "synliggöra" "synlig" associerar till avsaknad av erkännande och betonar denna dolda position ytterligare.

Kategorin "homo- och bisexuell/-" ges alltså betydelse i materialet genom tecken som antyder ett behov av erkännande: "ifrågasatta" "osynliggörande" "bekräftelse" "fördomar", eller genom tecken som antyder gruppen som utsatt, till

exempel: ”diskriminering” ”skydda” ”kränkningar” ”trygghet.” Kategorin tillskrivs också betydelse genom antydning om att vara ett vetenskapligt fenomen, som kräver utbildning: ”kunskap” ”utbildning” ”information” ”åtgärder” ”diskussion” ”rådgivning” ”kurser” ”ämnesområde.” Individer som definierar sig som antingen ”homosexuell” eller ”bisexuell” blir i materialet sammanfogade i gruppen ”homo- och bisexuell/-” och genom de tre temana erkännande, utsatthet och vetenskapligt fenomen omtalade som problem.

Genom att omnämnas i samband med tecken som framkallar konnotationen ”problem” skapas en uppfattning om ”homo- och bisexuell/-” som ett problem.¹¹⁹ Formationen ”homo- och bisexuell/-” kan, med utgångspunkt i Butlers teori, betraktas som performativ. Formationen gör inte bara alla som identifierar sig med kategorierna ”homosexuell” och ”bisexuell” till problem, utan reducerar också dessa individer till sin sexualitet. ”Homo- och bisexuell/-” blir enligt Butlers resonemang om performativitet ”a name which creates what it names.”¹²⁰ Genom att kategorierna ”homosexuell” och ”bisexuell” fogas samman till enheten ”homo- och bisexuell/-” konstrueras en grupp som angränsar till andra grupper. Till exempel görs en markant avgränsning från ”heterosexuell.” Vid var upprepning befästs dess betydelse.

4.2.2 Momentet ”homosexuell/-”

Texten gör alltså, enligt exemplen, ingen uttrycklig skillnad på tecknen ”homosexualitet” och ”bisexualitet” utan de hänger nära samman i formationen ”homo- och bisexuella.” I texten tilldelas tecknen på så vis samma betydelse, då de ekvivaleras med samma tecken. Som framkom i 4.1 förekommer tecknet ”homosexualitet” också som fristående tecken och i andra formationer, vilket utesluter att ”homosexuell” har en synonym relation till ”bisexuell.” I exemplen nedan gör sig tecknet ”homosexuell” påmind som ett, från ”bisexuell”, fristående tecken:

(10) Vi vet att unga homosexuella kan vara utsatta för trakasserier. Dessa trakasserier skapar en känsla av hot mot den egna personen. Hot, hets och våld mot homosexuella

¹¹⁹ Jfr Røthing (2007;493)

¹²⁰ Butler (1997b;111)

förekommer i två av våra vanligaste vardagsmiljöer, nämligen i skolan och på arbetsplatsen.

(s.9)

De tecken som tillskriver momentet "homosexuella" betydelse genom att organiseras runt det är dock likartade med dem vi sett i tidigare exempel: "utsatta" "trakasserier" "trakasserier" "känsla" "hot" (2) "hets" "våld." Tecknen är negativt laddade och refererar till "homosexuella." Individer som identifierar sig med identitetskategorin "homosexuell" sätts här i samband med till exempel hot om våld och antas vara utsatta för trakasserier. Upprepningen av "homosexuella" i samband med "hot, hets och våld" understryker ytterligare utsattheten i den förmodade homogena gruppen.

Ytterligare en dimension i detta textutdrag är det "vi" som inleder passagen: "vi vet att unga homosexuella kan vara utsatta för trakasserier." Detta "vi" kontrasteras i frasen mot "homosexuella" och positionerar på så sätt de som utfärdat skriften som avståndstagande och som ett vetande "vi." I likhet med det "de" som formationen "homo- och bisexuell/-" sågs referera till, markerar denna vi/de – distinktion gränserna för de grupperingar som konstrueras i materialet. Att "vi:et" här kontrasteras mot "homosexuella" och att formationen "homo- och bisexuell/-" sätts i samband med "de" gör materialets distinktion mellan "vi" och "de" markant.

Att kategorierna "homo- och bisexuell/-" och "homosexuell/-" tillskrivs liknande betydelse i materialet är mest märkbart genom att även "homosexuell/-" nämns i samband med negativt laddade tecken. Här genom ekvivalenskedjan "utanförskapet" "osynliggörandet" "ifrågasättandet" "särskiljer" och "heterosexuella:"

(11) Utanförskapet uppstår (inom den homosexuella själv) genom att osynliggörandet och ifrågasättandet särskiljer personen från de heterosexuella kamraterna. (s.6)

Kategorin "homosexuella" tillskrivs betydelse genom att "den homosexuella själv" kontrasteras mot "de heterosexuella kamraterna." Genom denna kontrast görs "homosexuella" och "heterosexuella" till avgränsade homogena grupper och identiteter. "De heterosexuella" ges dessutom ett numerärt överläge gentemot "den homosexuella" som antas vara "själv" i ett "utanförskap". Avgränsningen som här görs mellan "homosexuella" och "heterosexuella" artikulerar elementet "homosexuella" genom att differentieras från "heterosexuella."

(12) Någon kanske menar att det inte finns behov av att reagera på kränkande uttalanden mot exempelvis homosexuella så länge det inte finns någon homosexuell person närvarande. Den slutsatsen är felaktig. För det första kan man inte veta vilken sexuell läggning en person har. (s.12)

Med tecknen "behov" "reagera" "kränkande" "uttalanden" "sexuell läggning" blir elementet "homosexuella" här artikulerat till moment. Här betonas återigen en påstådd utsatthet. "Någon" kontrasteras mot "någon homosexuell person" och antyder att det förstkommande "någon" inte förväntas identifiera sig med kategorin "homosexuell." I teckensträngen "så länge det inte finns någon homosexuell person närvarande" framställs "homosexuell person" vara något mycket sällsynt.

Den upprepning av negativt laddade tecken som i materialet sätts i samband med såväl "homosexuell/-" som med formationen "homo- och bisexuell" tillskriver inte bara kategorierna som språkliga tecken betydelse, utan även de individer som placeras under kategorierna. Med den Wittgensteinska utgångspunkten att ord inte är bärare av någon inre kärna av innehåll, utan får sin betydelse genom sin användning, kan pluraliteten av negativt laddade tecken som ger betydelse åt "homosexuell/-" markera en avvikelser som på samma gång bekräftar en norm.

(13) När en person misshandlar en homosexuell man eller kvinna enbart på grund av dennes sexuella läggning brukar detta betraktas som ett homofobiskt brott. (s.9)

Här kontrasteras "en person" mot "en homosexuell man eller kvinna" vilket antyder att denna "person" inte tillhör kategorin "homosexuell." Den kedja av tecken som tillskriver "homosexuell" betydelse är "misshandlar" "sexuella läggning" "homofobiskt" "brott." De negativt laddade tecknen som förklarar tecknet "homosexuell" markerar en asymmetri mellan subjektspositionerna i textutdraget. Utdragets inledande "när" får det dessutom att låta som att misshandel av "en homosexuell man eller kvinna" är något ofta förekommande. "Ett homofobiskt brott" framställs här som ett brott och det görs en förminskning av problemet med hatbrott till en ytlig uppfattning

(14) Unga pojkar fostras till heterosexuella män bland annat genom att lära sig att ta avstånd från det kvinnliga och homosexuella. (s.5)

I ovanstående textutdrag görs elementet "homosexuella" till moment genom att differentieras mot "heterosexuella." Elementet "homosexuella" tillskrivs här betydelse genom att användas som adjektiv, tätt knutet till "det kvinnliga" genom en konjunktion.

På liknande sätt som formationen "homo- och bisexuell/-" konstruerar alla som identifierar sig som antingen "homosexuell" eller "bisexuell" till en homogen grupp, reducerar kategorin "homosexuell" individer till att benämnas utifrån sin sexualitet. Detta avslöjar en betoning på den sexuella praktiken snarare än på individerna och "homosexualitet" görs, som Gressgård och Jacobsen menar, till "en genomgripande identitet, uatskillelig fra homoseksuell praksis."¹²¹ Hur tecknet "homosexuell" konstrueras som objekt i diskursen beror, i likhet med Laclaus och Mouffes exempel angående jordbävningen¹²² på vilka tecken som finns runt det i materialet. "Homosexuell" framställs som problemfyllt genom att förknippas med negativt laddade tecken.

4.2.3 Momentet "heterosexuell/-"

Som tabellen i 4.1 visade är olika former av tecknet "heterosexualitet" det minst förekommande i texten. Dessa förekomster påträffas framförallt i stycket under rubriken "heteronormativitet." Här ges elementet "heterosexuella" betydelse främst genom tecknet "heteronormativitet" då de värdeladdade orden är väldigt få.

(15) Att arbeta mot heteronormativitet innebär inte att det är något fel på heterosexualiteten. Det handlar snarare om att inte alltid utgå ifrån att alla är eller blir heterosexuella. Och om det nu är så att inte alla är eller blir heterosexuella, så finns det en del i vår närmaste omgivning som vi kanske måste titta på med nya ögon. (s.4)

Här görs det icke-heterosexuella till något som kräver "nya ögon", vilket säger att heterosexuella personer inte måste betraktas med "nya ögon." Detta kan tolkas som att icke-heterosexualitet innebär en stor förändring som dessutom är synbar. I exempel (16) återfinns formationen "homo- och bisexuella" i kontrast mot "heterosexuella."

¹²¹ Gressgård & Jacobsen (2008:7)

(16) För att bekräfta homo- och bisexuella elever och samtidigt avdramatisera ämnet kring samkönade relationer kan det vara lämpligt att man i undervisningen gör medvetna försök att använda exempel där samkönade par figurerar lika naturligt som de hade gjort om de var heterosexuella. (s.20)

Ekvivalenskedjan ”bekräfta” ”homo- och bisexuella” ”avdramatisera” ”ämnet” ”samkönade” ”relationer” ”undervisningen” ”medvetna” ”samkönade” ”naturligt” tillskriver i detta textutdrag ”heterosexuella” betydelse. Avgränsningen mellan kategorierna ”homo- och bisexuella” och ”heterosexuella” görs klar genom att de refererande orden har olika laddning. Medan ”homo- och bisexuella” sätts här i ett kunskapssammanhang genom tecknet ”ämnet” och genom tecknet ”bekräfta” markeras ett behov hos den förmodade homogena gruppen ”homo- och bisexuella.” Betydelsen av ”heterosexuella” konstrueras på så sätt genom att differentieras från ”homo- och bisexuella” som i texten framställs genom avsaknad av något, vilket ”heterosexuella” har. Det görs också en kontrast mellan ”samkönade par” och ”heterosexuella” där även tecknet ”naturligt” knyts till ”heterosexuella.” I nästkommande exempel gör sig det kunskapsinriktade temat i skriften märkbart med tecknen ”yrkesinriktade” ”utbildning” ”vård och omsorg”:

(17) Inom ramen för till exempel yrkesinriktade utbildningar inom vård och omsorg är det särskilt angeläget att lyfta fram att inte alla lever i heterosexuella förhållanden. (s.20)

Även om endast kategorin ”heterosexuella” finns representerad i meningen antyds även en icke-heterosexuell kategori genom negationen ”inte.” Även om ”heterosexuella” är det som nämns och som därmed särskilt markeras, ges här en indikation på att ”heterosexuella förhållanden” ändå är i majoritet och att den minoritet, alltså det ”inte alla” är, kräver utbildning. Detta Andra är dessutom något som kräver att ”lyftas fram.”

I (18) förekommer identitetskategorierna ”homosexuella” och ”bisexuella” i en enhet vilken ger betydelse åt kategorin ”heterosexuella” genom en differentiering. Elementet ”heterosexuella” artikuleras här genom tecken som ”homo- eller bisexuella”

¹²² Laclau & Mouffe (2008[1985];161-2)

”sexuella läggning” ”självklara.” De tecknen som tillskriver ”heterosexuell/-” betydelse i nämnda exempel har ingen negativ laddning, tecknen uppfattas tvärt om som neutrala.

(18) [...] men också vilken policy som gäller, och att det ses som självklart att homo- eller bisexuella elever och lärare ska kunna förhålla sig till sin sexuella läggning på samma självklara sätt som heterosexuella personer gör till sin, utan att de ens tänker på det. (s.20)

Kategorin ”heterosexuella” får alltså betydelse genom att differentieras mot ”homo- eller bisexuella.” Här tas det för givet att ”homo- eller bisexuella” till skillnad från ”heterosexuella” inte ”förhåller sig” på ”samma självklara sätt” till ”sin sexuella läggning.” Att individer som definierar sig som ”homosexuella” antas ha ett negativt förhållningssätt till sig själva, implicerar ett antagande i materialet som verkar utgå ifrån att alla icke-heterosexuella är fullt medvetna om sin placering i periferin och även tänker på detta oupphörligen. Detta antagande blir performativt genom att det reproducerar den asymmetri vilken materialet har för syfte att jämna ut. Även nästa exempel visar hur ”heterosexuella” tillskrivs betydelse genom en positiv självuppfattning och differentieras med ”homo- och bisexuella” som negeras ”en trygg och säker självbild.”

(19) Verkligheten bakom dessa rapporter är att de flesta homo- och bisexuella ungdomar inte har möjlighet att positivt spegla sig själva någonstans i skolmiljön. De får inte heller stöd och hjälp med att bygga upp en trygg och säker självbild på samma villkor som heterosexuella elever. (s. 6)

Kategorin ”heterosexuella” får här betydelse genom att differentieras med de tecken som ”homo- och bisexuella” negeras. Individer som identifierar sig som ”heterosexuella” antas få ”stöd och hjälp med att bygga upp en trygg och säker självbild” till skillnad från ”homo- och bisexuella.”

Att individer tillskrivs en dålig självbild innebär att individen interPELLERAS till en underordnad position i sammanhanget. Även om textutdraget erkänner individer som identifierar sig med kategorin ”homosexuell” sker här en konstruktion in i en subjektposition som är differentierad från den ”trygga” positionen ”heterosexuell.” Att antyda att alla ”heterosexuella” innehar, eller har goda chanser att tillskansa sig, ”en trygg och säker självbild” är förenklat. Dessa exempel antyder en syn på subjektet som statistiskt. Subjektet verkar endast konstitueras av sitt sexuella begär, vars namngivning i

kategorier bör hållas fast i de betydelser de tillskrivits. Det verkar finnas en normerande strävan i texten och skillnaderna inom språket återskapar den maktasymmetri som materialet har för syfte att utjämna.

4.3 Olika lika rättigheter

Att kategorierna ”homo- och bisexuell/-”, ”homosexuell/-” och ”heterosexuell/-” ofta kontrasteras mot varandra i texten och att framförallt kategorierna ”homo- och bisexuell/-”, ”homosexuell/-” omnämns i samband med tecken rörande kunskap, försätter dessa i en relation där ett ”vi” ska tala om ”de” och tolerera ”dem.”¹²³

(20) Lagen ålägger skolan att aktivt främja alla elevers lika rättigheter samt att förebygga och förhindra trakasserier på grund av sexuell läggning. Inom ramen för främjandearbetet ska skolan varje år upprätta en handlingsplan. HomO vill med denna broschyr ge handfasta råd om hur man – med utgångspunkt i en sådan handlingsplan – kan arbeta för att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning. Broschyren innehåller information om vilka delar som bör ingå i en likabehandlingsplan, vilka områden som bör prioriteras i det främjande arbetet och vilka särskilda skyldigheter skolan har när det gäller att utreda trakasserier. (s.3)

Bakom denna beskrivning av lagen och formuleringen av syftet med broschyren döljer sig en föreställning kring vilka subjekspositioner som är i behov av ”lika rättigheter.” Här antyds att ”alla elever” i nuläget inte har ”lika rättigheter” vilket implicerar att de individer som inkluderas i subjekspositionen ”elever” är i behov av ”lika rättigheter” trots att denna grupp består av en heterogen samling individer¹²⁴ som är mycket utsatta. Elementet ”likabehandlingsplan” understryker ytterligare att ”elever” i nuläget behandlas olika och att en plan om likabehandling måste utfärdas för att ”lika rättigheter” ska bli möjliga. Detta förutsätter att det i nuläget finns olikheter som måste jämnas ut för att alla individer ska få en behaglig tillvaro, men detta försök till utjämnande tenderar att upprätthålla olikheterna och reproducera asymmetrin.

¹²³ Jfr Røthing (2007:489)

¹²⁴ Larsson (2009:94) problematiserar ”lika villkor” och för ett liknande resonemang kring frasen ”alla kan delta på lika villkor oavsett kön” i relation till kategorin *kvinnor*.

Tecken som ”råd” ”handlingsplan” ”främja” ”lika rättigheter” ”sexuell läggning” ”information” ”likabehandlingsplan” ”främjande arbetet” och ”trakasserier” synliggör några genomgående teman vilka broschyren är utformad efter. Som nämndes i 4.2.1 och 4.2.2 artikuleras kategorierna ”homo- och bisexuell/-” och ”homosexuell/-” med tematiskt närliggande tecken. När kategorin ”homosexuell/-” vid upprepade tillfällen nämns i samband med tecken som ”utanförskapet” ”osynliggörandet” ”ifrågasättandet” ”trakasserier” eller ”hot” och när alla individer som inkluderas i kategorin ”homo- och bisexuell/-” antas vara utsatta för ”diskriminering” och ”fördomar”, finns ett implicit uttryck för att en specifik grupp individer ska tolereras. Att kategorin ”heterosexuell/-” inte nämns i texten i samband med dessa tecken, antyder att ”sexuell läggning” hänsyftar framförallt till ”icke-heterosexuella.”

(21) Intoleransrapporten redovisar resultaten av Forums för levande historia och Brottsförebyggande rådets (BRÅ) undersökning om ungdomars intolerans. Det huvudsakliga syftet var att ge en bild av ungdomars attityder i frågor som rör homofobi, antisemitism, islamofobi och annan främlingsfientlighet. De allra flesta elever är generellt sett positivt inställda till olika minoriteter. (s.11)

Detta textutdrag tydliggör ytterligare hur begreppet ”intolerans” upprätthåller intolerans.¹²⁵ Här framhävs ”heterosexualitet” som norm genom att allt annat framställs som minoritet. Heterosexualiteten upphöjs ytterligare genom att ungdomar förväntas ha en inställning till ”icke-heterosexualitet.” Att en grupp (”de allra flesta elever”) förväntas ha en inställning till en annan grupp (”olika minoriteter”) och att strävan verkar vara att denna inställning ska vara positiv framhäver asymmetrin och gränsen mellan grupperna. ”At en majoritet bestemmer seg for å tolerere en minoritet impliserer,” enligt Røthing, ”et hierarki hvor den overordnede part er i en posisjon som gir anledning til å *velge* å vise toleranse og til å bestemme hvem som har rett til å bli møtt med respekt og toleranse.”¹²⁶

¹²⁵ Jfr Gressgård & Jacobsen (2008;1)

¹²⁶ Røthing (2007;490)

4.4 Upprätthållandet av en hetero/homo - dikotomi

Efter en genomgång av de betydelser som kategorierna ”homo- och bisexuell” ”homosexuell” och ”heterosexuell”, tillskrivs i materialet genom olika system av differenser, verkar materialet sträva åt en hetero/homo – dialektik där ”heterosexuell/-” antyds vara normerande.

Genom att tillskrivas samma betydelse som ”homosexuell/-” men likväl differentieras från ”homosexuell/-” då denna kategori tillskrivs en avskild betydelse, konstrueras ”bisexuell/-” som något svårdefinierat i texten. Efter detta betydelsemässiga bortfall återstår de mer bestämda kategorierna ”homosexuell/-” och ”heterosexuell/-” som får mening genom den hierarkiska struktur som byggs upp av att de tillskrivs betydelse genom olika tecknen. Att ”homosexuell/-” artikuleras till moment genom att ekvivaleras med fler negativt laddade tecken än ”heterosexuell/-” som därtill ekvivaleras med färre laddade tecken, placerar de två kategorierna i en betydelseasymmetri. Denna asymmetri upprätthålls av hur tecken är organiserade kring kategorierna i materialet och gör därför samtliga tecken till betydelsefragment vilka har en performativ funktion genom att de upprepas och därmed befästs. De tecken som nämns i samband med ”heterosexuell/-” och ”homosexuell/-” skapar föreställningen om ”heterosexuell/-” och ”homosexuell/-”. Som Butler menar blir detta tilltal en förutsättning för existensen: ”’Peter’ does not exist without the name that supplies the linguistic guarantee of existence.”¹²⁷

Att återge behov som individer som identifierar sig eller identifieras som ”homosexuella” antas ha, erkänner förvisso individer men skapar samtidigt särskiljande från något annat. Det skapas en hetero/homo – dialektik i materialet som rotar sig i språkliga tecken, vilka med Foucaults begrepp har blivit så normerande och kontrollerade att dessa till och med upprätthålls av dem som strävar efter att jämna ut dem. Materialets utformning leder tankarna till det ”konstitutiva yttre” i det sätt på vilket kategorierna etableras genom skillnad mellan tecken. Det konstrueras en hierarki mellan hetero/homo. Detta belyser den problematik som diskuteras av Bolsø som menar att ”seksualitet som fenomen språkliggjøres med utgangspunkt i kjønskategoriene

¹²⁷ Butler (1997c;111)

'kvinne' og 'mann' og mulige relasjoner basert på disse. Å karakterisere en relasjon som 'homo' eller 'hetero' er med andre ord innbakt i begrepet 'seksualitet.'"¹²⁸

4.5 Konstruktion av skillnad

För att undvika att haka upp sig på dualismer och fastna i en återvändsgränd, som här hetero/homo, blir Braidottis nomadiska subjekt brukbart. I den betydelseasymmetri mellan "heterosexuell/-" och "homosexuell/-" som uppenbarar sig i materialet tydliggörs en essentialistisk syn på gruppidentiteter och inbegriper endast den första nivån av Braidottis skillnads begrepp. I konstruktionen av gruppidentiteten "homo- och bisexuella" antas denna vara en homogen grupp och gruppen avskiljs endast från andra grupper. Braidottis första nivå i sin definition av skillnad "skillnader mellan män och kvinnor"¹²⁹ tolkas alltså här vidare till att omfatta även övriga gruppidentiteter. Den andra nivån, enligt Braidotti: "skillnader mellan kvinnor" som inkluderar skillnad mellan samtliga individer som ingår i kategorin "homo- och bisexuell" utesluts i den homogena gruppkonstruktionen.

De skillnader som, enligt Braidotti, "finns inom varje kvinna"¹³⁰ eller inom var individ som inkluderas i gruppen "homo- och bisexuell", utesluts helt i materialet och postulerar en syn på subjektet som statistiskt. Denna skillnadsnivå är egentligen alltför komplex för att beskrivas och inkluderar alla de rörelser som subjektet gör. Här är det viktigt att understryka det glapp som uppstår mellan individens uppfattning av sig själv, hur individen interpelleras och hur individen konstrueras som subjekt utifrån interpellationen, alltså den position som tilldelas individen genom placeringen in i kategorier. De individer som i materialet klumpas ihop i kategorin "homo- och bisexuell" konstrueras inom en endimensionell version av skillnad som fastnar i dualism och utesluter subjektet som en rörelse. I enlighet med Braidottis uttalande "Identity for me is a play of multiple, fractured aspects of the self"¹³¹ menar jag här att identitet inte

¹²⁸ Bolsø (2007;128)

¹²⁹ Braidotti (1994;159)

¹³⁰ Braidotti (1994;164)

¹³¹ Braidotti (1994;166)

kan fogas in i avgränsade kategorier, när identitet är en process som utspelar sig inuti självet och är i ständig konstruktion.

Materialets konstruktion av skillnad mellan identitetskategorier utesluter, genom att fastna i en endimensionell definition, den positiva tolkningen av skillnad som Braidotti framhåller. Att denna hierarkiska relation utkristalliserats från materialet gör tydligt hur genomsyrat identitetskategorierna är av skillnadsbegreppet och detta innehar en negativ association av skillnad. Upprätthållandet av hetero/homo och den skillnad som härigenom konstrueras är också i enlighet med Foucault en del i att kontrollera människors beteenden. Kategorier som ”homosexuell” blir på så sätt ett maktmedel.

Del 3. Diskurser kring sexualitet och språk som möjlighet

Om språkets begränsning och gränslöshet

5. Diskurser runt kategorierna

5.1 "Heterosexualitet" som norm

Den mest övergripande diskursen verkar i materialet vara den heteronormativa som inte nämns i lika stor utsträckning, vilket antyder att "heterosexuell" inte behöver benämnas och inte förklaras vidare. Artikuleringen av heteronormativitet som dominerande diskurs sker också genom det sätt på vilket det beskrivs. Medan elementet "homosexuell/-" ofta är organiserat kring, och görs till moment genom, tecken med en negativ laddning, görs "heterosexuell/-" till moment genom mindre laddade tecken.

Sexualitet konstrueras alltså med utgångspunkt i en heteronormativ diskurs, i vilken det finns en förväntan att samtliga riktar sitt sexuella begär åt annat biologiskt kön än sig själva. Genom upphöjandet av "heterosexualitet" konstrueras "icke-heterosexualitet" som avvikande och ger en antydning om att materialet är skrivet utifrån ett heterosexuellt perspektiv. De subjektpositioner som beskrivs utifrån kategorierna "homo- och bisexuell" "homosexuell" och "heterosexuell" tilldelas bestämda placeringar inom diskursen och för att bevara den diskursiva formeringen används bestämda tecken för att hålla var kategorierna på sin plats. De positioner som dessa förmodat homogena grupper tillskrivs, hålls på plats genom att individer interPELLERAS till bestämda positioner. Även om denna heteronormativa diskurs kan tyckas orubblig och har snärjt samman flera tillsynes fixerade betydelser, är den endast kontingent.

Betydelser kan inte slutgiltigt fixeras. Det råder antagonism mellan hur till exempel kategorin "homo- och bisexuella" betecknas i den heteronormativa diskursen och hur individer som identifierar sig som "homosexuella" och "bisexuella" betecknar sig själva. Denna heteronormativa diskurs upprätthålls i materialet av flera underordnade diskurser som strävar efter att hålla den på plats.

5.1.2 Sexualitet (och kön) som statiskt

För upprätthållandet av den heteronormativa diskursen krävs bland annat att den binära uppfattningen om könen hålls konstant, vilket också tar sig uttryck i materialet. Den mest grundläggande uppfattningen i materialet verkar vara att sexualitet är något statiskt och inte något som förändras. Denna åskådning tar sig tydligast uttryck i struktureringen av människors sexuella begär utifrån hanterbara kategorier. I materialet konstrueras sexualitet endast i de tre formerna "bisexualitet" "heterosexualitet" och "homosexualitet." Den toleranstanke som tar sig uttryck i materialet är också en antydning på att kategorier som "heterosexuell" förstås som fasta. Att ett "vi" som ska tolerera ett "de" konstrueras i materialet förutsätter avgränsade grupper.

Det sätt på vilket framförallt kategorin "homo- och bisexuell/-" liknas vid ett vetenskapligt fenomen som kräver "utbildning" och "information" förutsätter en essentialistisk syn på identitetskategorier. Den statiska uppfattningen om sexualitet understryks av att "bisexuell/-" inte tillskrivs någon egen betydelse utan endast i kombination med "homosexuell/-." Då kategorin "bisexuell/-" inte tilldelas någon egen betydelse intar "bisexuell/-" rollen som *flytande signifikant* i diskursen. Häri döljer sig en föreställning om att ett subjekt endast bör rikta sitt sexuella begär åt ett kön och en dualistisk uppfattning om kön. Att inte begära ett specifikt kön blir ett förvirrat mittemellan som osynliggörs.

Konstruktionen av sexualitet verkar alltså sträva efter att vårt sexuella begär ska ha en fast inriktning på ett bestämt kön. Den statiska föreställningen kring kön tar sig även uttryck genom att identitetskategorier som rör ett "könsöverskridande" uttryck som till exempel "transsexualitet" inte representeras i texten alls. Den gemensamma betydelse som "homosexualitet" och "bisexualitet" ges i texten avslöjar även föreställningen om att alla individer som identifierar sig med någotdera har

gemensamma behov och liknande egenskaper och ses därmed som en homogen grupp. Detta avslöjar en betoning på den sexuella praktiken snarare än på individerna.

5.1.3 Sexualitet som kunskapsområde

Som analysen visade artikuleras "homo- och bisexuell/-" till moment genom tecken som "ämnesområde" "okunskap" "utbildning" "information" eller "kurser." Denna kedja antyder konturerna av en diskursiv formering där elementet "homo- och bisexuella" konstrueras till obegriplighet. Att sexualitet ofta definieras i samband med kunskapsbegrepp antyder även att det är något som är fast och som vi kan tillägna oss fast kunskap om. Att endast kategorierna "homosexuell/-" och "bisexuell/-" verkar innefattas av denna obegriplighet, och därmed endast förväntas kunna bemötas respektfullt med hjälp av förkunskaper, upphöjer "heterosexualiteten" till det begripliga.

5.2 Slutsats

I materialet konstrueras den heterosexuella diskursen som övergripande, denna upprätthålls av de underordnade diskurserna "Sexualitet (och kön) som statistiskt" och "sexualitet som kunskapsområde." Uppfattningen om sexualitet som statistiskt och inte något föränderligt genomsyrar materialet och hjälper till att hålla rådande diskurser på plats. Diskurserna upprätthålls också genom konstruktionen av momenten "homo- och bisexuell/-" "homosexuell/-" och "heterosexuell/-" och de hierarkier som råder mellan dessa. De hierarkiska relationerna mellan identitetskategorierna i materialet tar sig främst uttryck i vi/de – distinktioner. Dessa skillnader mellan kategorier konstrueras genom värdeladdade ord i ekvivalenskedjorna. Medan momentet "homosexuell/-" artikuleras genom flertalet tecken med negativ laddning, ges "heterosexuell/-" betydelse genom mindre laddade tecken. Denna hierarki yttrar sig även på frekvensnivå där elementet "homosexuell/-", som även finns representerat i prefixet "homo-", har flest förekomster. Dessa hierarkier ger indikationen att materialet är skrivet utifrån ett heterosexuellt perspektiv.

I den heteronormativa diskurs som genomsyrar talet om sexualitet i materialet utgör prefixet "homo-" noden. Då "homo-" och "heterosexuell/-" ingår i en dialektik, upprätthålls "heterosexuell/-" som överordnat då "homo-" utgör diskursens nav. Prefixet

”homo-” vidmakthåller alltså den diskursiva formeringen med fixeringen, styrd av heteronormen. Kategorin ”bisexuell/-” intar i denna diskurs position som flytande signifikant. ”Bisexuell/-” är flytande för att den differentieras från såväl ”heterosexuell/-” som ”homosexuell/-”.

Den hetero/homo – dialektik som konstrueras i materialet har blivit normerande och upprätthålls trots att det i materialet finns en strävan efter att jämna ut den. De tecken som tillskriver ”heterosexuell/-” och ”homosexuell/-” betydelse ses som performativa då de reproducerar asymmetrin. Exempelvis de tecken rörande ”utsatthet” som kategorin ”homo- och bisexuell/-” artikuleras till moment genom, är performativa då de gör individer som identifierar sig eller identifieras med kategorierna ”homosexuell/-” eller ”bisexuell/-” till utsatta. Individer som representeras av dessa kategorier blir interPELLerade i en utsatt position som upprätthåller olikheter och reproducerar asymmetrin.

Det uppstår inom individen antagonism mellan den egna självuppfattningen och hur individen interPELLeras till subjektsposition i diskursen. Genom att kalla sig själv exempelvis ”homosexuell” medföljer de tecken som inom diskursen tillskriver ”homosexuell/-” betydelse.

6. Slutdiskussion

6.1 Språket som begränsande för individen

De skillnader i betydelse som uttrycks mellan identitetskategorierna i materialet genom att de kopplas ihop med olika tecken i ekvivalenskedjor, har inte bara en inverkan på tecknens betydelse utan påverkar också hur vi uppfattar oss själva och hur vi formas som subjekt. Som diskursanalysen visade är kategorier fast förankrade i skiljda ekvivalenskedjor som fixerar betydelse. Att till exempel tecken som "utanförskapet" "osynliggörandet" eller "känsla av hot" vid upprepade tillfällen ger identitetskategorin "homosexuell" betydelse, implicerar dels en syn på identitet som fast, dels en antydning om att "homosexuella" betraktas som en homogen grupp människor med en gemensam vilja att bli inkluderade, sedda och att de är bärare av en känsla av hot.

Dessa tecken blir det som utgör föreställningarna om hur individer som betecknar sig eller betecknas som "homosexuell" förväntas vara. Genom att tillskrivas betydelse genom tecken som "diskriminering" eller "fördomar" konstrueras kategorin "homo- och bisexuell" och skapar en föreställning om utsatthet. Användningen av dessa tecken i beskrivningen av kategorierna reducerar dessutom individer till könet på den som det sexuella begäret riktas till. På så sätt begränsar de tecken som ger betydelse åt kategorierna individer. Det uppstår ett glapp mellan hur en individ identifierar sig och identifieras av andra och därför mellan egen självuppfattning och andras föreställningar. Oavsett om jag vill definiera mig som "homosexuell" är det den kategori som finns att tillgå och som jag då benämns med av samhället, här i ett material riktat mot elever och lärare på skolor runt om i Sverige. Att kategorierna används av statliga institutioner gynnar ett starkare fäste för den exkludering som positionsbestämmer möjliga identiteter, då kategorierna "homo- och bisexuell" "homosexuell" och "heterosexuell" neutraliseras. Individer som identifieras eller identifierar sig som "bisexuell"

”homosexuell” eller ”heterosexuell” tilldelas genom dessa interpellationer positioner i samhället.

Den hierarki som i materialet råder mellan identitetskategorierna upprätthålls till stor del av negativt laddade tecken vilka bildar associationskedjor runt kategorierna som är svåra att luckra upp. Kategorin ”homosexuell” är fyllt med mening och därför svårt att identifiera sig med. Jag har vid flera tillfällen hört att ”man ska vara stolt att kalla sig ’homosexuell’” men för mig är det ett ord som andra har gett eller som jag inte kan identifiera mig med.

Jag väljer att ta avstånd från ”homosexuell” då detta begrepp återskapar skillnader och begränsar mig som subjekt. Vid benämningen som ”homosexuell” sker en objektifiering, där en individ interPELLERAS till specifik subjeksposition inom diskursen istället för att betraktas som en enskild individ. Sexualitet borde snarare förstås som något föränderligt och som inkluderar skillnader inom individen, likt Braidottis nomadiska subjekt. Subjekspositionen ”homosexuell” utesluter skillnader, med undantag för skillnader mellan andra positioner.

En övergång till en syn på sexualitet som föränderligt skulle kräva att den heteronormativa diskursen i materialet nedmonterades. Detta ter sig närmast utopiskt efter inblicken i hur identitetskategorierna likt kugghjul får den dominerande diskursen att råda. Detta skulle kräva att alla avstod från att använda dessa kategorier, vilket är svårt då vi också behöver erkännande. Det nomadiska subjektets gränslöshet är svårt att leva upp till när det finns omständigheter som gör friheten begränsad.

6.2 Återskapande av skillnader

Att broschyren är skriven i syfte att tillintetgöra den maktasymmetri som den upprätthåller genom att göra skillnad mellan kategorier, betonar den performativa funktionen i de tecken som tillskriver betydelse åt kategorierna. De skillnader som materialet avser utjämna återskapas på så sätt genom användandet av ett språk som redan är uppbyggt av skillnader. Språket gör skillnad omedvetet och på grund därav upprepas de problem som maktstrukturer skapar.

Broschyrens utformning, i vilken en heteronormativ diskurs synliggjorts, där ”homosexuella” och ”homo- och bisexuella” tillskrivs behov, skapar en ”vi vet vad ni behöver” – relation. Dessa kategorier konstrueras som i behov av ”lika rättigheter” och

för att avgränsa ytterligare talas det om kunskap som måste till för att dessa lika rättigheter ska kunna infinna sig. Här konstrueras olikhet genom antagandet om att "lika" måste uppnås och därför tror inte jag att vi kommer uppnå lika rättigheter om vi kämpar för "lika rättigheter." I uttrycket "lika rättigheter" skapas en förväntan om olikhet och genom ord som "diskriminering" skapas förväntning om särbehandling.

Den undersökning av tidningen *Kamratposten* som uppsatsen inleddes med, har med frågan "Hur ser folk i din närhet på homosexuella (alltså människor som blir kära i någon av samma kön)?"¹³² säkert haft goda intentioner, men här görs en separation från det "normala" genom att kategorin "homosexuella" framstår som något man bör tycka något om och framställs därför som ett särdrag. Jag tror inte att ungdomar kommer att ändra sin "attityd" gentemot "homosexualitet" om det förväntas finnas åsikter om "homosexuella." Att kategorierna ges skiljda betydelser skärper gränserna och konstruerar skillnader. Varje gång vi talar om "homosexuell/-" återskapar vi betydelser.

Hur förhåller det sig med andra beteckningar som till exempel "hbt" (homo-, bi och transexuella)? Är detta en skillnadsskapande kategori eller behövs denna för att till exempel kunna föra en politisk kamp? Eftersom jag tror att kategorier skapar mer skillnad än vad de gör nytta, anser jag inte identitetskategorier som "heterosexuell" "bisexuell" eller "homosexuell" vara politiskt nödvändiga. Jag anser, i enlighet med Braidotti, att subjektet inte är statiskt utan en process¹³³ och att alfabetet inte skulle räcka till för att namnge alla människors begär.

Skillnad skapas alltså på grund av hierarkier. De hierarkiska relationerna i analysen har visat att "heterosexualitet" inte behöver någon vidare förklaring, vilket får till följd att personer som identifieras med kategorin inte behöver hamna i samma språkliga hemlöshet som nämndes tidigare. Språket kan alltså ses som heterologocentriskt.

Den hetero/homo – dialektik som återfinns i materialet upprätthålls inte bara av vilken betydelse som kategorier tillskrivs och genom vilka tecken de ekvivaleras med, utan också av materialets helhetliga utformning. Tolerans ger uttryck för hierarki. När

¹³² Kamratpostens pressmeddelande 2010-10-01

¹³³ Braidotti (2002;22,75)

diskriminering ska åtgärdas med antidiskriminerande undervisning upprätthålls den över och underordning som hierarkierna består av.

6.3 Språket - plats för förändring

Liksom språket är den plats där maktasymmetrier konserveras, är det också den plats där en förändring kan ske. Det är i språket vi kan undvika att skillnad görs och det kan göras enkelt genom att vara medveten om vilka ord som knyts ihop med vilka. Laclaus och Mouffes antagande om omöjligheten till slutgiltig fixering av element till moment blir här en möjlighet till förändring.

Jag skulle här vilja knyta an till en av filosofen Gilles Deleuzes tankar kring periferin, där minoriteten befinner sig och det nya tänkandet uppstår.¹³⁴ Utifrån denna tanke är det i periferin som en förändring kan ske. Genom att betrakta de dominerande diskurserna som det som centrum, har det nya tänkandet här sugits upp av diskurser vilka subjekt har svårt att frigöra sig ifrån. Det är därför i periferin som en kritisk granskning och ifrågasättande av normerna kan göras och det är också där som motdiskurser kan bildas.

6.4 Hur bör en broschyr se ut istället?

En broschyr riktad till elever och lärare i skolan bör inte se ut på sådant sätt att den presenterar vad ”homo- och bisexuella” och ”homosexuella” är utsatta för, eller vad personer som inkluderas i dessa grupper antas ha för behov. En broschyr av detta slag ska inriktas på att diskutera och ifrågasätta heteronormativitet snarare än att tala om grupper av människor. Tyngdpunkt bör läggas på ett ifrågasättande av kunskapsproduktion och vilken kunskap som gör sanning. Vad anses som sanning och varför? är viktiga frågor i en diskussion kring synen på sexualitet istället för att etablera kunskap om och upprätthålla specifika grupper. Det skulle räcka med att omnämna människor som ”sexuella.”

¹³⁴ Jfr Braidotti (1994;113) & (2002;78)

6.5 Förslag till vidare forskning

Forskning kring hur maktstrukturer döljs i språket ser jag som oundgänglig i strävan efter en någorlunda fridfull och jämställd värld. Men jag ser också forskning om asymmetrier i språket nödvändig för åtskilliga yrkeskategorier, där direktiv kring huruvida reproducering av maktasymmetrier skall förhindras kan formuleras. Det är viktigt att beskriva hur världen ser ut, hur diskurserna formerats, vad kategorier har för betydelse och vilka spår de satt. Det är viktigt att stoppa den reproducering av makt som sker genom att formuleringar och därmed föreställningar ständigt upprepas.

Det behövs forskning som riktar ett kritiskt öga mot hur begrepp används och får sin betydelse. Reproduktion av normer sker oftast omedvetet och därför även i material som syftar till att motarbeta diskriminering. För att åstadkomma förändring och för att arbeta för ett mer jämställt samhälle, anser jag därför, att språkliga strukturer behöver analyseras. I ett mer omfattande material skulle de hierarkiska strukturer som visat sig i uppsatsen kunna beläggas ytterligare och tjäna som underlag för att utveckla språkliga strategier. Strategier som kan tillämpas vid utformningen av broschyrer av det slag som analyserats i uppsatsen, så att dessa uppfyller sitt syfte fullt ut.

7. Litteratur

- Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm
- Ambjörnsson, Fanny (2003) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer.* Ordfront Förlag, Stockholm
- Althusser, Louis (2008[1966]) *On Ideology.* Radical thinkers 26, Verso
- Austin, John Langshaw (2003[1961]) *How to do things with words.* Harvard university Press, Cambridge
- Bolsø Agnes (2007) ”Deg, meg og det tredje – triangulering av begær” I: Annfelt, Trine Andersen, Britt & Bolsø Agnes (Red) *Når heterosexualiteten må forklare sig.* Tapir, Trondheim
- Braidotti, Rosi (1994) *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory.* Columbia University Press, New York
- Braidotti, Rosi (1998) ”Sexual difference theory” I: Jaggar Ed & Young (Red) *A Companion to Feminist Philosophy.*
- Braidotti, Rosi (2002a) *Metamorphoses. Towards a Materialist Theory of Becoming.* Polity Press, Cambridge
- Braidotti, Rosi (2002b) ”Kvinna-i-tillblivelse. Könsskillnaden på nytt.” I *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* Nummer 4
- Butler, Judith (2007[1990]) *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion.* Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Butler, Judith (2001) ”Doing Justice to Someone. Sex Reassignment and Allegories of Transsexuality” I *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 7.4 pp 621-636
- Butler, Judith (1997a) *Exitable Speech. A Politics of the Performative.* New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (1997b) *Bodies that Matter. On the discursive limits of sex.* Routledge (New York & London)
- Butler, Judith (1997c) ”Conscience Doth Make Subjects of Us All” I: *Theories of Subjection. The Psychic life of Power* Stanford Univ. Press, Stanford

- de Beauvoir, Simone (2002[1949]) *Det andra könet* Nordstedts förlag, Stockholm
- Egeland, Cathrine (2010) "Feminismen i feministisk vetenskapsfilosofi – reflektioner över betydelse och meningsproduktion i feministisk teori och könsforskning" I: Björk, Ulrika & Käll Folkmarsson, Lisa (Red) *Stil, kön och andrahets: Tolv essäer i feministisk filosofi* Daidalos, Göteborg
- Egeland, Cathrine (2008) "Rosi Braidotti" I: Mortensen Ellen, Egeland Cathrine, Gressgård Randi & Holst Cathrine (Red) *Kjønnsteori* Gyldendal Akademisk, Oslo
- Edenheim, Sara (2005) *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. Symposion, Eslöv
- Foucault, Michel (1980) "Truth and Power" I: *Power, knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-197* Pantheon, New York
- Foucault, Michel (2002[1976]) *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Bokförlaget Daidalos AB, Uddevalla
- Gressgård & Jacobsen (2008) "Krevende toleranse: islam og homoseksualitet" (hämtat från kilden.forskningsradet.no 2009-09-30)
- Haraway, Donna (2008[1991]) "Situerade kunskaper: Vetenskapsfrågan inom feminismen och det partiska perspektivets privilegium." I: *Apor, cyborger och kvinnor. Att återuppfinna naturen*. Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm
- Irigaray, Luce (1990) *Je, tu, rous. Toward a Culture of difference* Routledge, New York & London
- Larsson, Berit (2009) *Ett delat rum. Agonistisk feminism och folklig mobilisering – exemplet Kvinnofolkhögskolan*. Makadam Förlag, Halmstad
- Mulinari, Diana (2006)"Om det behövs blir vi uppkäftiga..." I: de los Reyes Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (Red) (2006) *Maktens olika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Atlas Akademi, Stockholm
- Mouffe, Chantal & Laclau Ernesto (2008[1985]) *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Vertigo Förlag, Stockholm
- Mouffe, Chantal (2008) *Om det politiska* Tankekraft Förlag, Stockholm
- Mouffe, Chantal (2007) "Hegemoni, makt och kulturens politiska dimension" I *Konst, makt och kultur* Kairos 12 Konstfack
- Peltonen, Salla (2009) *Debatter om betydelser: kön och språk i feministisk teori*. Åbo Akademi, Åbo

- Prawitz, Dag (2001[1975]) *ABC i symbolisk logik. Logikens språk och grundbegrepp*. Thales, Stockholm
- de Saussure, Ferdinand (1970) *Kurs i allmän lingvistik*. Bo Cavefors Bokförlag.
- Spivak, Gayatri (2002) "Kan den subalterna tala?" I: *Postkoloniala studier* Skriftserien Kairos 7 Konstfack. Raster Stockholm
- SAOL 13; *Svenska Akademiens Ordlista*. Upplaga 13. Svenska Akademien, Stockholm
- Torring, Jacob (1999) *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek* Blackwell Oxford
- Røthing, Åse (2007) "Gode intensjoner, problematiske konsekvenser: Undervisning om homofili på ungdomsskolen" *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 91 (2); 484-497
- Kulick, Don (1996) "Queer Theory: Vad är det och vad är det bra för?" I: *Lambda nordica*. Nr 3-4
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000): *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur, Lund
- Wittig, Monique (1992) *The straight mind and other essays* Hemel Hempstead Harvester Wheatsheaf
- Wittgenstein, Ludwig (1996[1953]) *Filosofiska undersökningar*. Thales, Stockholm

Internetkällor:

Kamratpostens stora undersökning 2010. Pressmedelande 2010-01-10

<http://kpwebben.se/om-kp/press/Komplett-undersokning-2010.pdf>

Hämtat den 29 november 2010

Öppna! Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning.

Utgiven av HomO (2008) Finns att hämta på www.do.se